

АНОТАЦІЯ

Будківський Владислав Миколайович «Профілактика корупції в органах влади». – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 251 «Державна безпека» – Київський інститут національної гвардії України, Київ, 2025.

Магістерська робота присвячена комплексному аналізу теоретичних та практичних аспектів профілактики корупції в органах державної влади. У роботі розглянуто поняття корупції та корупційних діянь, нормативно-правове забезпечення антикорупційної діяльності в Україні, а також міжнародні стандарти запобігання корупції. Проведено аналіз сучасного стану державної політики у сфері профілактики корупції, зокрема оцінку ефективності реалізації антикорупційних заходів, поширеність та причини корупційних проявів, а також проблему латентної корупції та шляхи її подолання. У третьому розділі запропоновано рекомендації щодо вдосконалення правових інструментів і впровадження світових антикорупційних стандартів у національну практику. Робота містить висновки, що підкреслюють необхідність системного підходу до боротьби з корупцією в органах влади для підвищення рівня прозорості та ефективності державного управління.

Ключові слова: профілактика корупції, корупційні діяння, органи влади, антикорупційна політика, міжнародні стандарти, державна політика, латентна корупція.

ABSTRACT

Budkivskyi Vladyslav "Corruption Prevention in Government Bodies". – Manuscript.

Master's thesis in specialty 251 "State Security" – Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, 2025.

The master's thesis is devoted to a comprehensive analysis of theoretical and practical aspects of corruption prevention in government bodies. The work examines the concepts of corruption and corrupt acts, regulatory and legal support for anti-corruption activities in Ukraine, as well as international standards for preventing corruption. An analysis of the current state of state policy in the field of corruption prevention is carried out, in particular, an assessment of the effectiveness of the implementation of anti-corruption measures, the prevalence and causes of corruption manifestations, as well as the problem of latent corruption and ways to overcome it. The third section offers recommendations for improving legal instruments and implementing global anti-corruption standards in national practice. The work contains conclusions that emphasize the need for a systematic approach to combating corruption in government bodies to increase the level of transparency and efficiency of public administration.

Keywords: corruption prevention, corrupt acts, government bodies, anti-corruption policy, international standards, state policy, latent corruption.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	10
1.1. Поняття корупції та корупційних діянь	10
1.2. Нормативно-правове забезпечення профілактики корупції в Україні	20
1.3. Міжнародні стандарти у сфері запобігання корупції	29
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ	41
2.1. Оцінка ефективності реалізації антикорупційної політики в Україні	41
2.2. Аналіз поширеності корупційних діянь та причин їх виникнення	45
2.3. Латентна корупція як виклик для профілактики: виявлення та протидія	53
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ВЛАДИ	64
3.1. Вдосконалення правових інструментів запобігання корупційним правопорушенням	64
3.2. Імплементация світових стандартів у національну антикорупційну політику України	68
Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція залишається однією з найгостріших загроз для ефективного функціонування державної влади, правової держави та демократичного суспільства. В умовах системної трансформації українського державного управління, боротьба з корупцією набула пріоритетного значення, оскільки вона підриває суспільну довіру, стримує соціально-економічний розвиток і шкодить міжнародному іміджу України. Особливої актуальності профілактика корупції набуває в контексті євроінтеграційних прагнень держави, а також під час повномасштабної війни, коли ресурси мають розподілятися прозоро та справедливо. Ефективне запобігання корупції в органах влади є не лише правовим, але й стратегічним завданням, від реалізації якого залежить поступ у реформах, стійкість державного управління та якість життя громадян.

Питання запобігання корупції активно вивчаються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі вчені, як Н. Армаш, І.В. Басанцов, К.О. Белєвцова, О.С. Бондаренко, Б.М. Головкін, О.М. Ємельянов, С.А. Задорожний, О.О. Зубарева, І. Коліушко, М.І. Корнієнко, І.В. Кушнарів, А. В. Мовчан, І.М. Микитась, М.І. Мельник, Л. Наливайко, І.О. Наливайко, В.М. Олійник, Г.В. Попов, І.О. Ревак, О. Савченко, О.М. Стрільців, В.М. Трепак, В.І. Чорний, С.М. Шило, О.М. Шимон та інші. Однак більшість цих досліджень проводилися до початку збройної агресії Російської Федерації проти України або до запровадження воєнного стану в Україні. Відтак, зазначена проблематика не отримала належного висвітлення в контексті сучасних правових реалій, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Активну роль у вивченні антикорупційної тематики відіграють міжнародні організації – GRECO, Transparency International, Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейська комісія. Проте, зважаючи на динаміку політичних та правових змін,

необхідність глибшого аналізу ефективності профілактичних механізмів, особливо в контексті сучасних викликів (війна, реформування антикорупційної системи, цифровізація державного управління), залишається актуальною.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері профілактики корупції в органах державної влади.

Предмет дослідження – теоретичні, практичні аспекти та механізми правового, інституційного та організаційного забезпечення запобігання корупційним діям у діяльності органів державної влади України.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі теоретичних та практичних проблем профілактики корупції в органах влади України та розробці на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правових і практичних механізмів запобігання корупційним явищам з урахуванням міжнародних стандартів.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати поняття, ознаки та види корупції та корупційних діянь за національним законодавством України.
2. Проаналізувати нормативно-правове забезпечення профілактики корупції в Україні.
3. Визначити рівень імплементації міжнародних антикорупційних стандартів у національне законодавство.
4. Дослідити ефективність реалізації антикорупційної політики в Україні.
5. Виявити проблемні аспекти та причини поширення корупції в органах влади.
6. Проаналізувати явище латентної корупції та його вплив на ефективність боротьби з нею.
7. Сформулювати пропозиції щодо перспективних шляхів удосконалення профілактики корупційних правопорушень у контексті правових реформ та міжнародних зобов'язань України.

Методологічна основа дослідження представлена комплексом загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Діалектичний метод дозволив розглянути проблеми профілактики корупції в органах влади. Системно-структурний метод використовувався при дослідженні елементів корупції в органах влади. За допомогою формально-логічного методу здійснено аналіз норм антикорупційного законодавства, що встановлюють відповідальність за корупційні правопорушення. Порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні зарубіжного досвіду профілактики корупції в органах влади. Статистичний метод дозволив проаналізувати кількісні показники вчинення корупційних правопорушень. Методи узагальнення та моделювання використовувалися при формулюванні пропозицій щодо профілактики корупції в органах влади.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному аналізі ефективності реалізації антикорупційної політики в умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни та курсу на європейську інтеграцію. У роботі обґрунтовано практичні пропозиції щодо вдосконалення правових інструментів профілактики корупції, посилення незалежності антикорупційних органів та залучення громадянського суспільства до боротьби з корупцією.

У результаті проведеного дослідження:

вперше:

- проведено комплексний аналіз ефективності реалізації антикорупційної політики України за період 2019-2024 років, що базується на оцінці динаміки статистичних показників, зокрема даних НАБУ, ВАКС та Індексу сприйняття корупції (CPI), а також враховує специфіку воєнного стану;
- обґрунтовано необхідність застосування системного підходу до подолання латентної корупції, що передбачає комплексне використання соціологічних, статистичних та аналітичних методів;
- запропоновано модель вдосконалення правових інструментів профілактики корупції з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням післявоєнного відновлення країни;

удосконалено:

- класифікацію корупційних діянь за їхніми формами прояву, причинами виникнення та належністю до конкретних органів влади, що дозволяє більш точно визначити пріоритетні напрями антикорупційної політики;
- механізми виявлення та подолання латентної корупції, що ґрунтуються на посиленні прозорості та відповідальності державних службовців;
- зміст та послідовність заходів, спрямованих на імплементацію міжнародних стандартів у національну антикорупційну політику, зокрема щодо захисту викривачів та регулювання лобістської діяльності.

дістали подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо сутності корупції як багатогранного соціально-правового та кримінологічного явища, що має історичні корені та системний характер;
- аналіз міжнародного досвіду запобігання корупції, з акцентом на ефективності превентивного підходу та механізмах взаємодії між державними та громадськими інституціями;
- обґрунтування ролі громадянського суспільства у формуванні нульової толерантності до корупційних проявів, а також у здійсненні громадського контролю за діяльністю органів влади.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані:

- у законотворчому процесі – для вдосконалення чинного антикорупційного законодавства та розробки нових нормативно-правових актів;
- у діяльності державних органів – для підвищення ефективності роботи НАЗК, НАБУ, САП, ДБР та інших суб'єктів запобігання корупції;
- у секторі безпеки та оборони – для підвищення доброчесності, ефективності управління ресурсами та запобігання корупційним ризикам у воєнний і післявоєнний періоди;

- у системі освіти та професійної підготовки – для розробки навчальних програм і методичних рекомендацій для курсантів, студентів, працівників правоохоронних органів та державних службовців;
- у діяльності громадських організацій – для посилення їхньої ролі у боротьбі з корупцією та здійсненні моніторингу діяльності органів влади.

Апробація матеріалів дослідження. Автор за період навчання має одну опубліковану наукову статтю та три опубліковані тези виступів на науково-практичних конференціях, зокрема:

1. Ковальова Т. І., Будківський В. М. (2025) Профілактика корупції в органах влади. Національна академія Національної гвардії України. Честь і закон № 2 (93) 2025. С. 78-84. DOI: [10.33405/2078-7480/2025/2/93/339369](https://doi.org/10.33405/2078-7480/2025/2/93/339369)
2. Будківський В. М. Профілактика корупції в органах влади. *Сучасні наукові тенденції в роботах молодих вчених* : матеріали III науково-практичної конференції. (м. Київ 25 квітня 2025 р.). Київ : Київський інститут національної гвардії України, 2025. С. 34-40. URL: <https://kingu.edu.ua/naukovi-zahodi/>
3. Будківський В. М. Антикорупційна діяльність в органах влади. *Актуальні проблеми теорії та практики службово-бойової діяльності складових сектору безпеки та оборони в сучасних умовах*: матеріали III Всеукр. наук. практ. конф. (м. Київ, 30 травня 2025 р.). Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2025. С. 96-97. URL: <https://kingu.edu.ua/naukovi-zahodi/>

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, з яких основний текст – 68 сторінок, список використаних джерел (59 найменувань) – 7 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

1.1. Поняття корупції та корупційних діянь

Криміналізація суспільних відносин в Україні, що відбулася після проголошення незалежності в умовах реформування соціально-політичної системи держави та проведення непомірної економічної політики, набуває особливої актуальності. Корупція є однією з найбільш гострих соціально-політичних проблем сучасного суспільства, і її розв'язання є нагальною необхідністю для держави, оскільки вона серйозно загрожує національній безпеці та конституційному ладу України. Це явище має негативний вплив на розвиток держави, зокрема на економічну, політичну та соціально-правову сфери, а також на громадську свідомість та міжнародні відносини. Сьогодні корупційні відносини, поступово розвиваючись, витісняють правові та етичні принципи взаємодії між громадянами, що веде до їх трансформації з аномальних явищ у загальноприйнятну норму поведінки.

Згідно із Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, який набрав чинності 26 жовтня 2014 року, корупція визначається як використання особою своїх службових повноважень або можливостей, що з ними пов'язані, з метою отримання неправомірної вигоди, або прийняття такої вигоди чи обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Окрім того, корупцією є також обіцянка, пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або за її вимогою іншій фізичній чи юридичній особі, з метою схилити її до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи можливостей [34].

Корупція як соціально-політичне явище має певну обумовленість і закономірності розвитку, що зумовлюють її негативний вплив на процеси

становлення правової, незалежної, демократичної та соціальної держави. Вона зазвичай проявляється у свідомому використанні посадовими особами наданих їм владних повноважень, а також службового становища осіб, що перебувають на державній службі, для протиправного отримання майнових і немайнових благ на свою користь або на користь третіх осіб, часто із застосуванням підкупу. Щодо юридичного визначення корупції, то можна частково погодитися з тлумаченням цього поняття, яке наведене в ч. 1 ст. 8 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Згідно з цим визначенням, корупція включає: а) обіцянку, пропозицію або надання посадовій особі, безпосередньо чи через посередників, неправомірної вигоди на її користь; б) вимагання або прийняття публічною посадовою особою будь-яких неправомірних вигод для себе чи інших осіб з метою виконання дій, пов'язаних із виконанням її посадових обов'язків.

Мельник М. І. підкреслює необхідність відокремлення поняття корупції від таких явищ, як хабарництво та інші порочні практики, оскільки корупція є суспільно небезпечним феноменом, який потребує окремого дослідження для розробки ефективних заходів протидії та запобігання. Чимало осіб не роблять чіткого розмежування між корупцією, хабарництвом, зловживанням владними повноваженнями та утворенням так званих «мафіозних» структур у владних колах. Така ситуація зумовлена відсутністю чіткого наукового визначення терміна «корупція» [19, с. 58]. Поділяючи точку зору Г. В. Попова, можна стверджувати, що корупція охоплює кілька важливих сфер: політичну, соціально-економічну та правову. На сьогодні в Україні спостерігається стійка тенденція до криміналізації управлінської та владної діяльності [29, с. 139].

Корупцію можна аналізувати з різних аспектів, розглядаючи її як протиправну діяльність посадових осіб, спрямовану на особисте збагачення, а також як взаємодію державного службовця зі злочинним середовищем через використання наданих йому повноважень.

Корупція набуває системного характеру, що проявляється у зростанні випадків підкупу осіб, що обіймають посади в законодавчій, судовій та

виконавчій гілках влади, з метою прийняття ними незаконних рішень. З кожним роком корупція все глибше проникає в апарат державного управління, де представники влади зловживають своїм службовим становищем для досягнення особистих матеріальних вигод, що суперечить інтересам державної служби. Це призводить до зниження рівня довіри громадян до влади, виникнення сумнівів щодо законності виборів, а також до відчуження влади від суспільства та знецінення таких принципів, як «право» та «закон».

Політична корупція є реальним і потужним чинником, що підриває основні засади демократії [17, с. 52]. Уже давно відомо, що політична боротьба за владу часто завершується не перемогою інтересів громадян, а отриманням величезних хабарів, що досягають мільйонних сум. У результаті виникає тісний зв'язок між капіталом і владою. Це, у свою чергу, негативно позначається на міжнародному іміджі України, погіршує репутацію політичних інститутів і ставить під сумнів принципи верховенства права та ефективність роботи державних органів [2, с. 14].

Корупція є соціально-правовим та кримінологічним терміном, який охоплює злочини і порушення, що виникають через використання службового становища для особистих чи групових цілей [20, с. 123]. У сучасних умовах боротьба з корупцією стає надзвичайно важливою для України, яка здобула незалежність і утвердилася як самостійна держава на міжнародній арені. Подальший демократичний розвиток країни значною мірою залежить від реалізації принципів законності та справедливості, суворого дотримання державними службовцями законодавства, а також від подолання таких явищ, як хабарництво та незаконне отримання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг посадовими особами.

Поточна ситуація в Україні є складною та суперечливою, оскільки країні не вистачає чітко скоординованої державної політики у боротьбі з корупцією, а також існує обмежене розуміння ефективних шляхів протидії цьому явищу. Зусилля влади обмежуються традиційними підходами, які не здатні забезпечити ефективне вирішення проблеми, оскільки вони призводять до фрагментації

антикорупційних ініціатив та базуються на репресивних методах, які не є результативними в сучасних умовах. Аналіз ситуації, численні соціологічні та кримінологічні дослідження, а також опитування і інтерв'ювання свідчать про те, що в Україні відсутні послідовні кроки щодо формування єдиної антикорупційної стратегії, зокрема в аспектах запобігання корупційним правопорушенням та переслідування осіб, причетних до корупційної діяльності [3, с. 92].

Корупційні явища завдають значної матеріальної та моральної шкоди широкому колу громадян, негативно впливають на економічну діяльність підприємств, особливо тих, що мають недержавну форму власності. Корупція є надзвичайно складним феноменом, і визначення причин її виникнення викликає значні труднощі. Аналіз численних наукових досліджень з цього питання дозволяє стверджувати, що корінь проблеми полягає в замкнутості системи управління, її повільному розвитку, низькому рівні патріотичного виховання, моральних якостях населення, а також в антикорупційній політиці, яка лише поверхово охоплює проблему. Важливими чинниками є також відсутність прозорості в багатьох економічних процесах, формальний підхід до декларування доходів, а також те, що правоохоронні органи часто обмежуються переслідуванням лише окремих підрядних службовців, залишаючи верхівки корупційних схем недоторканими. До того ж поширення практики призначення на посади через знайомства лише посилює проблему [8, с. 201].

Психологічні фактори також відіграють певну роль у процесі поширення корупції, оскільки низький рівень громадянської свідомості, а також поблажливе ставлення деяких керівників до корупційних проявів сприяють її зростанню. Займаючи посадову позицію, деякі особи в першу чергу орієнтуються на матеріальне збагачення, а не на належне виконання своїх обов'язків. Корупція як соціальне явище є складним та багатограним феноменом, що має економічні, політичні, правові та морально-психологічні аспекти. Вона призводить до несправедливості в суспільстві та вже стала звичним явищем для нашої країни, що є абсолютно неприпустимим. Корупція порушує основні соціальні норми,

руйнуючи належний порядок, починаючи з невиконання службових обов'язків [12, с. 68].

На нашу думку, корупція серед чиновників сприяє формуванню негативного ставлення населення до державних реформ та урядових ініціатив. Корупційні прояви охоплюють всі сфери діяльності в Україні, і, що є найбільш тривожним, вони стають нормою у взаємовідносинах між людьми.

Таким чином, можна зробити наступні висновки щодо корупції як соціально-економічного явища:

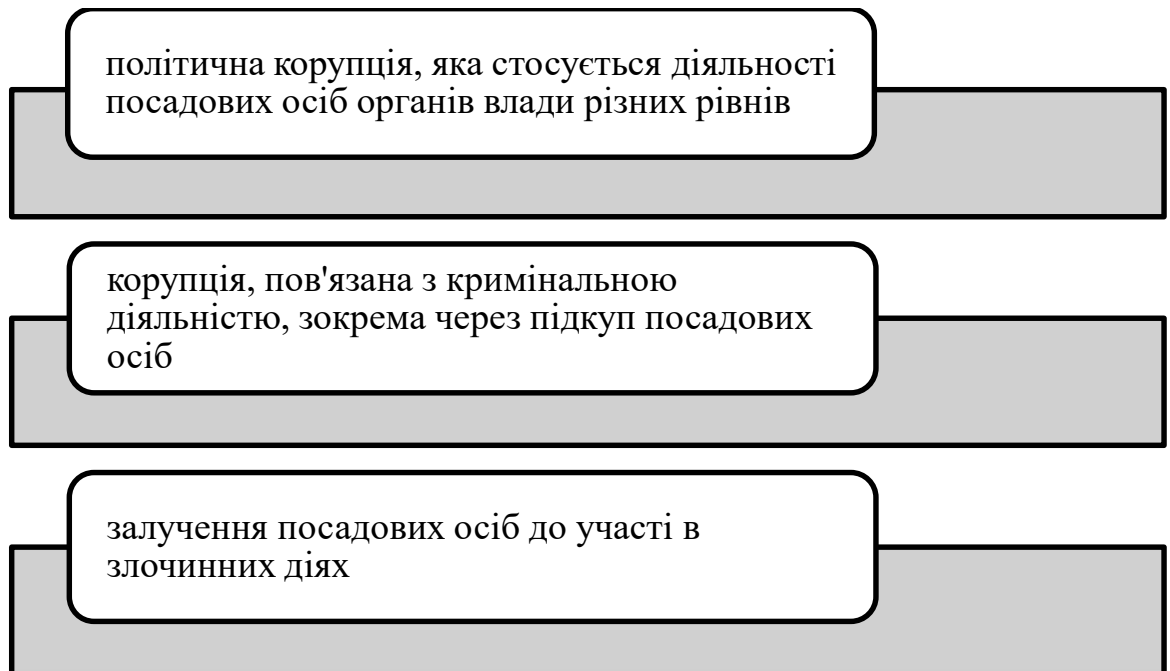
- вона є соціально обумовленою, тобто є результатом соціального життя;
- має свою соціальну вартість, що визначається «ціною», яку суспільство сплачує за існування корупції;
- суттєво впливає на ключові соціальні процеси, зокрема економічні, політичні, правові та інші;
- має історичні корені та глобальний характер;
- є явищем, що включає соціальні, економічні, політичні, правові, психологічні та моральні аспекти;
- постійно змінюється відповідно до соціальних реалій.

Аналіз корупції як багатогранного та складного явища дозволяє здійснити кілька її класифікацій. Зокрема, залежно від сфери діяльності, корупцію можна поділити на такі види: корупція в державному управлінні, парламентська корупція, корупція в підприємницькому секторі, установах та інших організаціях. Також, у межах службової ієрархії, корупцію можна класифікувати за рівнем посади – на дії, скоєні посадовими особами вищого та нижчого рангу. Загалом, корупцію можна диференціювати відповідно до специфіки державної служби, у межах якої вона може проявлятися. Наприклад, це можуть бути системи правоохоронних органів, освіти, військової служби, податкової, охорони здоров'я, митниці, місцевого самоврядування тощо.

Отже, класифікація корупції залежить від її форм прояву та порушених правових норм, що зумовлюються корупційними діями.

Необхідно зазначити, що в Україні на сьогодні можна виділити три основні види корупції:

- 1) політична корупція, яка стосується діяльності посадових осіб органів влади різних рівнів;
- 2) корупція, пов'язана з кримінальною діяльністю, зокрема через підкуп посадових осіб;
- 3) залучення посадових осіб до участі в злочинних діях (мал. 1.1).

Мал. 1.1. Класифікація корупційних діянь залежно від форм їх прояву та порушених правових норм, що є наслідком корупційних правопорушень.

Як показує практика та висновки науковців, найбільше корупційних проявів спостерігається в діяльності органів виконавчої влади. Це можна пояснити тим, що саме у цих органах здійснюється оперативне управління матеріально-технічними, економічними, фінансовими, інформаційними, кадровими та іншими ресурсами. Крім того, ми вважаємо, що цьому сприяють часті контакти з фізичними та юридичними особами, а також відносно низький рівень заробітної плати державних службовців і відсутність належної та своєчасної відповідальності за корупційні правопорушення.

Серед науковців триває постійна дискусія щодо того, чи слід розглядати подарунок як форму хабаря. На нашу думку, подарунок може бути

кваліфікований як хабар, якщо існує умисел, зокрема: а) коли його вимагала посадова особа, і б) коли цей подарунок (неправомірна вигода) мав характер підкупу, тобто передбачав отримання певного зворотного інтересу [5, с. 181].

Отже, можна зробити висновок, що органи влади в Україні повинні здійснювати повний спектр прав і можливостей у боротьбі з корупцією. Ця боротьба має бути комплексною, зокрема передбачати застосування кримінально-правових заходів, які, хоча й не є головними, але є необхідними. Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить, що існують три основні підходи до діяльності антикорупційних органів: репресивний, превентивний і змішаний. Робота цих органів повинна бути постійною та наполегливою, включаючи залучення громадськості та засобів масової інформації, хоча це часто викликає опір серед політиків та корупціонерів. Наприклад, в Італії кампанія «Чисті руки», що реалізовувалася групою прокурорів, викликала швидкий спротив серед політиків. У Румунії, створений у 2002 році репресивний антикорупційний орган, через опір політичних сил втратив свою незалежність і був інтегрований до Генеральної прокуратури. Подібна ситуація мала місце й у Бельгії. Окремої уваги заслуговує діяльність антикорупційного органу в Хорватії, який, до 2006 року, здійснював як профілактичні, так і репресивні функції, а потім зберіг лише останні, передавши профілактичні повноваження парламенту. В аналогічному напрямку працюють антикорупційні органи в Литві та Латвії, наділені функціями як розслідування, так і превенції. Варто підкреслити, що репресивний підхід, застосовуваний без врахування причин корупції, зазвичай спрямований на боротьбу з її наслідками, що викликає сумнів у ефективності цієї стратегії.

Однак слід зауважити, що ефективне застосування заходів юридичної відповідальності є неможливим без належної організації антикорупційних розслідувань. Ймовірно, одночасне впровадження обох підходів буде найбільш ефективним для України. Водночас необхідно підкреслити, що законодавча база, спрямована на запобігання поширенню корупції в Україні, повинна бути гнучкою та оперативною.

Щодо поточної ситуації в Україні, варто зазначити, що Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-УІІ був прийнятий [34], але в його «Прикінцевих положеннях» вказано, що він набуває чинності наступного дня після його опублікування. Проте в подальшому зазначено, що цей закон набирає чинності лише через шість місяців після публікації, тобто з 26 квітня 2015 року. Також у пунктах 1 та 2 статті 4 йдеться про визнання недійсним Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Окрім того, значна частина завдань покладається на Кабінет Міністрів, зокрема, необхідно внести пропозиції щодо приведення інших законодавчих актів у відповідність з новим законом протягом шести місяців. Це викликає питання, чому не було одночасно з розробкою Закону України «Про запобігання корупції» підготовлено необхідні законодавчі ініціативи та пропозиції для того, щоб цей закон міг запрацювати негайно. Наразі ж складається ситуація, коли старі нормативно-правові акти втрачають чинність, а нові ще не введені в дію.

Сучасний державний механізм характеризується високим рівнем корупції, що призводить до стандартизації форм взаємодії між державними органами, підприємцями та кримінальними угрупованнями, об'єднуючи їх у єдину систему прихованих відносин. Корупція виступає відображенням стану суспільства, його правової чистоти, моральних засад та соціальної структури. Навіть якщо корупція не виявляється публічно, її вплив на суспільство завжди є згубним, зокрема в економічному та соціальному контекстах. Вона спричиняє зниження валового внутрішнього продукту країни, розвиток тіньового сектору економіки, зростання рівня безробіття, що, в свою чергу, веде до збідніння широких верств населення. Законодавча гілка влади також страждає від негативних наслідків корупційних практик.

Деякі посадовці ухвалюють неефективні нормативні акти, які завдають шкоди суспільству, але при цьому приносять значний прибуток окремим приватним особам. М. І. Мельник підкреслює, що корупція може бути розглянута як форма соціальної корозії, що поступово руйнує органи державної влади, саму державу та суспільство в цілому. Її корені сягають глибоких

історичних традицій взаємодії в суспільстві, таких як «послуга за послугу» та принцип «do ut des» («даю, щоб ти дав») [18, с. 34].

Соціальна природа корупції полягає в тому, що вона є результатом соціальних умов і процесів, а також має свою соціальну вартість, яку несе саме суспільство. Корупція має глибоке історичне коріння і глобальний характер, чинячи вплив на соціальні процеси. Вона є явищем психологічним, політичним і правовим, здатним ефективно адаптуватися до реалій сучасного соціального життя. Корупція може бути розглянута як діяльність, що передбачає незаконне використання службових повноважень, і її основною сферою є державне управління, причому одним із характерних її ознак є корисливий мотив.

Чимало дослідників визначають корупцію як соціальне явище, оскільки корумповані еліти не виявляють бажання захищати інтереси населення та дотримуватись принципів справедливого управління. Вони використовують нелегітимні методи владарювання, здійснюють економічне домінування через корумповану систему, а також нелегітимний розподіл державних матеріальних ресурсів. Ключовими ознаками корупційних дій є участь посадової особи, навмисне порушення законодавства, корисливі мотиви, наявність як дій, так і бездіяльності, бюрократизм, безвідповідальність та безкарність з боку влади, виборчі маніпуляції, недостатній рівень розвитку громадянського суспільства, прогалини в законодавстві, а також культ грошей, що панує в суспільстві [26].

Руйнівний вплив корупції виявляється в зниженні авторитету влади на всіх рівнях, що призводить до руйнування моральних основ суспільства. На думку науковців, корупція в Україні має свою специфіку, яка відрізняє її від явища в інших розвинених країнах. Кризовий тип корупції в Україні обумовлений не лише недосконалістю кримінальної юстиції, а й здатністю загострювати соціальну кризу, що гальмує проведення політичних, економічних, правових та моральних реформ у країні. Продовження демократичного розвитку України значною мірою залежить від ефективного впровадження принципів законності та справедливості, строгого дотримання законодавства всіма державними службовцями, а також подолання таких явищ, як хабарництво та незаконне

отримання матеріальних благ, пільг чи інших переваг. Нинішня ситуація в державі є складною та суперечливою, оскільки відсутня скоординована державна політика в боротьбі з корупцією, а шляхи подолання цього явища мають обмежений характер. Корупція підриває довіру громадськості до діяльності державних органів, згубно позначається на економічному та політичному розвитку, а також становить серйозну загрозу національній безпеці як для України, так і для багатьох інших країн світу.

Згідно з оцінками іноземних урядовців та бізнесменів, одним із головних бар'єрів для розвитку стабільних економічних відносин України з іншими країнами є високий рівень корупції, що знижує привабливість вітчизняної економіки для інвесторів. Перераховані фактори свідчать про зниження довіри суспільства до дій та рішень органів державного управління. Варто також зазначити, що існуючий рівень корупції серед чиновників призводить до негативного ставлення громадян до реформ, які реалізує уряд. Це, у свою чергу, породжує недовіру до легітимності нормативно-правових актів, що приймаються, і веде до дискредитації діяльності державних органів. Особи, на яких покладено обов'язки щодо виконання державних функцій, зловживають своїми посадовими повноваженнями для досягнення особистої вигоди та незаконного набуття матеріальних благ.

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що проблема корупції найближчим часом, безсумнівно, стане однією з основних тем політичної дискусії. У будь-якій політичній та економічній системі можуть мати місце випадки корупційних дій, коли бюрократичні структури зловживають своїми повноваженнями для отримання вигоди від суспільних ресурсів. В умовах демократії корупція, як правило, виступає як другорядне явище, що не має суттєвого впливу на загальну ситуацію в країні або піддається ефективному контролю. Натомість у країнах з пострадянським менталітетом корупція є складовою частиною політичного та громадського життя, де серед значної частини населення домінує прагнення до особистої вигоди.

Отже, корупція проникає у всі сфери суспільного життя, поступово стаючи основним і найефективнішим методом вирішення різноманітних питань та досягнення індивідуальних корисливих цілей. Її поширеність як масового явища перетворює її на частину буденності, звичай та традицію. Суспільство звикло до корупції в окремих сферах і сприймає її як культурну норму. Громадяни усвідомлюють, що хабарі – це широко поширене явище, і психологічно складно протистояти загальному тиску, адже важко діяти всупереч звичкам. Люди, хоча і розуміють, що це незаконно, часто вчиняють так через звичку, на рівні підсвідомості. Ці корупційні прояви набирають обертів у українському суспільстві

1.2. Нормативно-правове забезпечення профілактики корупції в Україні

Корупція в Україні є серйозною соціальною проблемою, що має негативні наслідки, зокрема, для зниження рівня довіри до державних інститутів та органів влади. Варто підкреслити, що ефективне запобігання корупції вимагає комплексного підходу, який включає не тільки зміну законодавства, але й активну участь громадянського суспільства, сприяння розвитку прозорості та відкритості в діяльності органів влади, а також забезпечення ефективного контролю за реалізацією антикорупційних заходів.

На сьогодні основними аспектами корупційної проблеми є недостатня прозорість та відкритість роботи органів державної влади, відсутність дієвого механізму для контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, а також низка інших процесів, що потребують додаткового врегулювання. Для вирішення цих та багатьох інших супутніх питань необхідно встановити тісну співпрацю між відповідними органами влади, які займаються протидією корупційним ризикам. Крім того, розробка та ефективне впровадження стратегії і заходів, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків у державних органах, сприятимуть підвищенню прозорості та законності їх діяльності.

Проблемі корупції в органах державної влади присвячено численні наукові дослідження. Зокрема, вітчизняний правник Б. Головкін вивчав основні механізми запобігання корупції, зазначивши, що для підвищення ефективності впровадження антикорупційних стандартів та положень чинного законодавства необхідно створити потужний антикорупційний механізм, якого наразі в Україні не існує. Він також підкреслив, що успішна антикорупційна стратегія полягає у формуванні та реалізації державної політики на високому рівні [7, с. 38]. С. Шило, зважаючи на специфіку застосування законодавства у контексті воєнного стану, акцентував на необхідності створення інституційної системи боротьби з корупцією з урахуванням міжнародних стандартів, при цьому враховуючи особливості української юридичної системи [48, с. 89]. В. Трепак у своєму дослідженні корупції визначає її як юридичну категорію та соціальне явище, що становить основну внутрішню загрозу національній безпеці держави [42, с. 381]. Окрім того, питанням корупції в Україні займалися й інші українські науковці, серед яких М. Мельник [19, с. 112], А. Мовчан [21, с. 117], В. Чорний [47, с. 138] та інші.

До основних нормативно-правових актів у сфері протидії корупції належать Конституція України, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Верховною Радою України, а також нормативно-правові акти, прийняті на основі Конституції, що мають нижчий рівень юридичної сили. Згідно з Законом №1700-VII [34], основними принципами запобігання корупції є принцип верховенства права, законності, пріоритетності запобіжних заходів, відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення відновлення порушених прав та ефективної протидії корупційним проявам.

Корупційні правопорушення в органах державної влади мають різні причини виникнення. Однак, корупція становить серйозну загрозу верховенству права, є чинником, який підриває соціальну справедливість, сповільнює економічний розвиток і знижує конкурентоспроможність на міжнародній арені. Важливо зазначити, що в демократичній системі поширення корупції може мати катастрофічні наслідки, оскільки воно руйнує довіру до інститутів влади. Тому

боротьба з корупцією є одним із ключових напрямків діяльності державних органів.

Ефективна антикорупційна політика повинна реалізовуватися на законодавчому, виконавчому та судовому рівнях, і лише за умови наявності реальних механізмів для запобігання корупції. Ці заходи потребують комплексного підходу, що стало основою для ініціативи законодавця щодо прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 № 3207-VI [30]. Цей закон визначає склад злочинів, пов'язаних із виконанням владних та службових повноважень, а також адміністративних корупційних правопорушень, що стосуються надання публічних функцій.

У сучасному суспільстві боротьба з корупцією є нагальним завданням, яке потребує оперативного вирішення. Шкідливий вплив цього явища зумовлений неправомірною вигодою, яку воно приносить. У зв'язку з цим А. Мовчан підкреслює, що реформування системи запобігання корупції є одним з основних кроків на шляху до її подолання. Зниження умов, які сприяють виникненню корупції, а також підвищення соціальної значущості державної служби становлять основу антикорупційної політики, яка нині реалізується в країні [21, с. 119].

Забезпечення високого рівня обізнаності представників органів державної влади щодо антикорупційного законодавства сприятиме ефективному виконанню завдань, спрямованих на зниження рівня корупційних проявів у державному секторі. Окрім того, підвищення правової свідомості громадян буде сприяти відповідальному ставленню до випадків корупції, що в свою чергу посилить їхню мотивацію до боротьби з цим негативним явищем.

Відступаючи від практик радянського минулого, Україна активно рухається в напрямку інтеграції з Європейським Союзом. Як було зазначено раніше, однією з основних умов для вступу України до ЄС є подолання корупції або її суттєве зменшення. Однак ряд чинних нормативно-правових актів на сьогодні не забезпечує достатньої ефективності в боротьбі з корупцією в

державних органах. Тому процес євроінтеграції на поточному етапі вимагає приведення українських стандартів у відповідність до європейських вимог.

В. Чорний стверджує, що державний апарат не функціонує ізольовано від інших структурних елементів. Корупція є шкідливим явищем, яке створює умови для асоціації її з дефектами владних структур в Україні. Крім того, корупція тісно пов'язана з корисливими інтересами політичних еліт. Основною причиною корупційних проявів є неналежне використання державних ресурсів [47, с. 139].

Корупційні процеси в органах державної влади існували завжди, оскільки сама структура цих органів, що повинні боротися з корупцією, часто пронизана корупційними практиками. Антикорупційна діяльність, яка передбачала створення спеціалізованих органів, таких як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищий антикорупційний суд, на жаль, не принесла очікуваних результатів. Більше того, чиновники, які очолювали ці структури чи хоча б були з ними пов'язані, часто виявлялися причетними до корупційних схем.

З огляду на це, в суспільстві постала необхідність у створенні державного органу, здатного залучити найкращих фахівців, які зможуть ефективно боротися з корупцією, а не виконувати свої обов'язки на рівні формальностей. Професійні компетенції повинні бути основним критерієм при призначенні на державні посади, оскільки саме від кваліфікації фахівця залежить успішність виконання покладених завдань. У свою чергу, корумпованість державних інститутів призводить до економічної стагнації, неефективного використання бюджетних коштів і серйозно обмежує будь-які перспективи розвитку країни.

Вивчення механізмів подолання корупції в органах публічної влади має бути орієнтоване на вдосконалення функціонування державних органів та органів місцевого самоврядування. Ключовими принципами запобігання корупції в цих структурах є верховенство права. Цей принцип сприяє домінуванню права у сфері владно-управлінських відносин та забезпечує запобігання зловживанням повноваженнями службових і посадових осіб.

Частина 2 статті 19 Конституції України [13] встановлює, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні діяти відповідно до Конституції, в межах наданих повноважень та встановлених процедур. Перевищення цих повноважень є проявом корупції і підлягає покаранню згідно з законом. Особливу увагу слід приділяти тому, що для кожного державного службовця дотримання законодавства повинно бути пріоритетом. Правові основи, які регулюють діяльність державних службовців у контексті антикорупційного законодавства, закріплені в ряді нормативно-правових актів. Серед них – Закони України «Про запобігання корупції» [34], «Про очищення влади» [38], «Про Національне антикорупційне бюро України» [37]. Також відповідні положення містяться в Кримінальному кодексі України [16] та Кодексі України про адміністративні правопорушення [10]. Важливим правовим документом, що визначає основи державної антикорупційної політики, є Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки від 20.06.2022 № 2322-IX [35], яка була оновлена з урахуванням умов воєнного стану. Реалізація цієї стратегії здійснюється через виконання державної антикорупційної програми, розробленої Національним агентством з питань запобігання корупції та затвердженої Кабінетом Міністрів України. Ця стратегія має значний вплив на формування чіткої орієнтації для подальшої антикорупційної діяльності. У сукупності всі зазначені нормативно-правові акти містять численні вимоги щодо запобігання та протидії корупційним проявам для службових та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Правові механізми боротьби з корупцією в органах державної влади включають зобов'язання осіб, уповноважених виконувати функції держави та місцевого самоврядування, подавати щорічні електронні декларації, які відображають їхній майновий стан. За подання недостовірних відомостей у деклараціях передбачена відповідальність. Після повномасштабного вторгнення росії на територію України, з метою захисту конфіденційних даних, система е-декларування була тимчасово призупинена. Однак, після серії обговорень щодо доцільності її відновлення, було прийнято рішення частково поновити е-

декларування. Однією з основних причин цього стала громадська думка, що значні фінансові потоки, які надходять в Україну під час війни, потребують належного контролю. Це, в свою чергу, веде до зростання випадків неправомірного збагачення на всіх рівнях державної влади. Система е-декларацій наразі є важливим інструментом для виявлення зловживань серед державних службовців, оскільки доходи, що містять ознаки неправомірного збагачення, можуть стати сигналом для подальших перевірок. Хоча цей механізм і не завжди демонструє максимальну ефективність, він залишається важливим інструментом для виявлення корупційних проявів у сфері публічної влади.

Неефективність системи е-декларування також пов'язана з низькими темпами перевірки поданих даних і фактичною відсутністю належної відповідальності посадових осіб за надання недостовірної інформації щодо їхнього майнового стану. Більшість громадян вважають, що декларанти публікують лише те майно, яке можна перевірити, що фактично перетворює систему е-декларування на формальну процедуру [46]. Як правило, інформація про неправомірне збагачення представників органів державної влади стає відома лише після того, як вона буде виявлена в ході розслідувань.

Одним із ефективних правових механізмів боротьби з корупцією є зобов'язання високопосадовців державних органів звітувати перед суспільством щодо джерел їхнього збагачення. З цією метою в Україні нещодавно був запроваджений інститут викривачів, який має стати важливим інструментом для розслідування випадків корупційних правопорушень та дій, пов'язаних з ними. Цей механізм покликаний уповільнити поширення корупційних практик серед державних службовців. Враховуючи досвід провідних європейських країн, де цей інститут діє вже тривалий час, в Україні він має стати основою для формування свідомої громадянської позиції та відсутності толерантності до корупційних дій. Однак, на даний момент інститут викривачів функціонує здебільшого формально, закріпившись у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [32].

Іншим важливим правовим механізмом запобігання корупції є зміцнення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). З 1 січня 2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [33], який передбачає виведення САП зі складу Офісу Генерального прокурора та надання їй статусу самостійної юридичної особи публічного права. Згідно з новим законодавством, планується також змінити порядок призначення заступників і прокурорів САП, а також проводити аудит діяльності прокуратури кожні два роки. У разі виявлення неефективності або неналежного виконання професійних обов'язків керівником САП, це може стати підставою для його дострокового звільнення.

Слід зазначити, що боротьба з корупцією в Україні триває, попри повномасштабне вторгнення та агресивну політику російської федерації. Держава продовжує реалізацію демократичних реформ, зокрема в правовій сфері, зберігаючи орієнтацію на реформи в управлінні. Україна демонструє значну готовність до реформування системи державного управління, що підтверджується поступовим досягненням успіхів у боротьбі з корупцією. Протягом останніх двох років спостерігається прогрес у створенні та укріпленні антикорупційної інституційної бази, а також у накопиченні досвіду виявлення корупційних правопорушень, розслідування корупційних злочинів і прийняття справедливих рішень. В межах посиленої боротьби з корупцією в державних органах було впроваджено нові законодавчі, стратегічні та інституційні ініціативи. Окремо слід відзначити національну антикорупційну стратегію, яка доповнюється комплексною державною програмою її реалізації.

Подолання корупції є ключовим завданням для будь-якої держави, оскільки вона серйозно підриває довіру громадян до інститутів влади, створюючи загрозу національному суверенітету та територіальній цілісності. В умовах сучасного розвитку суспільства основні зусилля мають бути спрямовані на зміцнення антикорупційного законодавства, удосконалення механізмів

контролю та моніторингу за його дотриманням, а також на активне залучення громадян до процесів нагляду за виконанням антикорупційних норм.

Необхідно підкреслити, що для досягнення ефективності та стабільності антикорупційних зусиль Україна продовжує активно накопичувати позитивний досвід у сфері розслідування корупційних правопорушень. Своєчасне та непохитне виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки [36] сприятиме подальшому розвитку антикорупційного законодавства. Для досягнення цієї мети передбачено збільшення чисельності кваліфікованих працівників НАБУ, прокурорів САП та суддів Вищого антикорупційного суду.

На сьогодні уряд продовжує впроваджувати заходи, спрямовані на зміцнення антикорупційної політики. В рамках цього процесу було призначено трьох керівників антикорупційних установ через відкритий конкурс. Окрім того, успішне впровадження цифрових технологій сприятиме зменшенню корупційних проявів на всіх рівнях державного управління. Задля цього передбачається скорочення кількості державних службовців, водночас планується впровадження сучасної системи управління людськими ресурсами в органах державної влади – застосування «Дія» для державних службовців. Цей інструмент має на меті знизити корупційні ризики, спростити процес отримання основних державних послуг та посилити взаємодію між органами влади і громадянськістю [50].

Посилення антикорупційного законодавства та оновлення механізмів боротьби з корупцією сприятимуть покращенню взаємодії між усіма державними установами, що безпосередньо залучені до цієї боротьби. Крім того, необхідно здійснити детальний аналіз та визначити найбільш ефективні складові антикорупційної політики, що справді сприяли подоланню корупційних проявів.

У контексті повномасштабного вторгнення боротьба з корупцією повинна супроводжуватись конкретними результатами, що підтверджують її ефективність. Антикорупційна стратегія України є ключовим інструментом, який не лише сприяє запобіганню корупції на національному рівні, але й підтримує процеси інтеграції країни до Європейського Союзу. В умовах

нинішньої ситуації боротьба з корупцією набуває ще більшого значення, оскільки агресор може застосовувати гібридні методи для втручання у діяльність органів влади, що здатне призвести до дестабілізації в країні. Хоча затверджена стратегія протидії корупції є важливим документом, її успішна реалізація на практиці залишається необхідною. Тому важливо продовжувати боротьбу з корупцією, удосконалюючи та ефективно впроваджуючи положення антикорупційної програми. Крім того, слід створити дієвий механізм застосування санкцій до осіб, які здійснюють корупційні правопорушення, сприяючи наданню неправомірної вигоди. Важливою складовою запобігання корупції є також активна участь громадян у цьому процесі, а також створення умов для широкого залучення суспільства до контролю за діяльністю державних службовців.

Загалом, слід підкреслити, що правове регулювання запобігання корупції в органах державної влади є невід'ємною складовою процесу формування демократичної правової держави. Боротьба з корупцією повинна ґрунтуватися на комплексному підході, скоординованій роботі та ефективних правових механізмах. Важливими чинниками є забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів влади, а також готовність нести відповідальність за вчинення правопорушень, що значно сприятиме подоланню корупційних проявів в Україні. Однак розв'язання цих проблем потребує більше, ніж просто ухвалення антикорупційних законів та їх подальше вдосконалення. У цьому контексті важливу роль у протидії корупції відіграє громадянське суспільство. Популяризація антикорупційних цінностей, підвищення обізнаності населення та активізація громадянського активізму є визначальними факторами успішної боротьби з корупцією.

1.3. Міжнародні стандарти у сфері запобігання корупції

Дослідження міжнародного досвіду протидії корупції свідчить, що в умовах сучасності корупційні прояви трансформувалися на один із ключових чинників, що становлять серйозну загрозу національній безпеці та демократичному поступу багатьох держав світу, справляючи деструктивний вплив на всі сфери суспільного життя.

У сучасному контексті злочинні угруповання адаптували свої форми та методи діяльності, дедалі активніше зосереджуючись на контролі над високомаржинальними секторами економіки. Вони використовують корупційні зв'язки з представниками державного апарату для реалізації власних матеріальних інтересів і прагнуть інтегруватися в управлінські структури різних рівнів з метою просування лобістських ініціатив. Водночас значна частина організованих кримінальних структур функціонує в тісній взаємодії з міжрегіональними та транснаціональними мережами.

Попри різноманітність причин виникнення та поширення корупційних процесів у різних державах, можна виокремити низку загальних чинників, що сприяють їх укоріненню. Зокрема, в одних країнах це обумовлено такими соціально-економічними обставинами, як зростання рівня бідності серед населення, погіршення криміногенної ситуації, значна диференціація доходів та недостатній розвиток системи соціального захисту. Водночас у інших державах поширення корупції зумовлюється активізацією економічного зростання та збільшенням обсягів іноземного інвестування, що створює додаткові стимули для зловживання владними повноваженнями. У більшості країн Центральної та Східної Європи, а також у державах, що постали після розпаду СРСР, корупційні явища тісно переплетені з процесами економічної та соціальної трансформації, які супроводжуються інституційною нестабільністю та браком ефективного контролю з боку держави [14, с. 142]. Міжнародна практика протидії корупції протягом тривалого часу виробила та перевірила на ефективність низку ключових чинників, що сприяють зниженню рівня корупційних проявів. Серед них особливої ваги набувають забезпечення відкритості та підзвітності діяльності органів державної влади, прозорість процедур ухвалення

управлінських рішень, наявність ефективних інструментів громадського контролю, а також гарантування свободи слова та незалежності засобів масової інформації як важливих елементів демократичного суспільства.

В умовах масштабного поширення корупції основна увага зосереджується не стільки на реагуванні на окремі її прояви, скільки на усуненні системних причин, що їх породжують. У правових системах деяких розвинених держав навіть не вживається термін «боротьба» з корупцією в нормативно-правовому полі – натомість законодавство орієнтується на запровадження механізмів запобігання правопорушенням у конкретних сферах суспільних відносин [4, с. 27].

Ефективність антикорупційної політики значною мірою залежить від налагодження чіткої координації між державами, насамперед між їхніми правоохоронними структурами, як на регіональному, так і на міжнародному рівнях. Важливу роль у цьому процесі відіграє активна участь у глобальних антикорупційних ініціативах, реалізованих під егідою таких міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Інтерпол, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та інші впливові інституції.

Основні принципи протидії корупції, напрацьовані міжнародними організаціями, було покладено в основу антикорупційної політики багатьох розвинених держав. Україна, прагнучи інтегруватися у світову правову спільноту та зміцнити власну систему запобігання корупції, приєдналася до низки ключових міжнародно-правових актів. Серед найбільш вагомих з них – Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, а також Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, які були ратифіковані та набули чинності на національному рівні.

«Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією» (підписана 4 листопада 1999 року, ратифікована Україною 16 березня 2005 року, набрала чинності 1 січня 2006 року) має на меті зобов'язати кожну договірну сторону впровадити у своє національне законодавство ефективні правові механізми для захисту осіб, яким завдано шкоди внаслідок корупційних правопорушень. Конвенція

забезпечує таким особам можливість відстоювати свої законні права та інтереси, включаючи право на відшкодування завданих збитків [45].

Усвідомлення необхідності невідкладного впровадження узгодженої кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від корупційних загроз, що включає як прийняття відповідного законодавства, так і впровадження превентивних заходів, стало підґрунтям для підписання державами-членами Ради Європи «Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» (підписана 27 січня 1999 року; ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року; набула чинності 1 березня 2010 року). У тексті Конвенції акцентується на тому, що корупція становить серйозну загрозу для верховенства права, демократичного устрою, прав і свобод людини, підриває принципи доброчесного управління, соціальної справедливості та чесної конкуренції, гальмує економічний розвиток і створює небезпеку для стабільності демократичних інституцій і морального клімату в суспільстві. Документ також підкреслює, що результативна протидія цьому явищу потребує поглиблення міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя [15].

«Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції» (підписана 31 жовтня 2003 року; ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року; набрала чинності для України 1 січня 2010 року) визначає своїми основними завданнями запровадження та вдосконалення заходів, спрямованих на підвищення ефективності запобігання корупційним проявам і протидії їм. Серед ключових цілей документа також – стимулювання, розвиток і зміцнення міжнародного співробітництва та надання технічної підтримки у сфері боротьби з корупцією, зокрема щодо повернення незаконно виведених активів. Конвенція приділяє особливу увагу формуванню культури доброчесності, відповідальності та належного управління державним сектором і публічними ресурсами [11].

Відповідно до статті 8 Конвенції ООН проти корупції, державам-учасникам рекомендується вживати заходів для утвердження високих етичних стандартів у державній службі, зокрема шляхом заохочення принципів доброчесності, відповідальності та неупередженості державних службовців

відповідно до засад національного правопорядку. Серед запропонованих механізмів – впровадження кодексів поведінки або стандартів етичної діяльності, що регламентують належне, сумлінне та ефективне виконання посадових обов’язків. Конвенція також передбачає можливість створення систем і процедур, які сприяють добровільному інформуванню уповноважених органів про відомі факти корупційної діяльності, що стали відомі державним службовцям у процесі виконання ними своїх функцій. Крім того, рекомендується запровадження обов’язкових декларацій щодо позаслужбової зайнятості, доходів, інвестицій, подарунків або інших джерел прибутку, які можуть призвести до конфлікту інтересів. Також допускається встановлення дисциплінарної або іншої відповідальності за порушення встановлених етичних норм, у межах національного законодавства.

Окремий розділ Конвенції присвячено питанням міжнародної співпраці в сфері протидії корупції. Йдеться, зокрема, про врегулювання процедур екстрадиції осіб, причетних до корупційних правопорушень, надання взаємної правової допомоги, передачу кримінальних проваджень, здійснення спільних розслідувань, застосування спеціальних слідчих методів, а також реалізацію заходів щодо ідентифікації, арешту та повернення незаконно виведених активів. До переліку таких заходів входять виявлення переказів коштів, пов’язаних зі злочинами, конфіскація майна, збір і обробка інформації про правопорушників, проведення підготовки кадрів, надання технічної допомоги та інші форми міжнародного співробітництва між державами-учасниками Конвенції [11].

У контексті антикорупційної політики Європейського Союзу особливу значущість мають два ключові нормативні документи. Першим є Комюніке Європейської Комісії від 28 травня 2003 року, в якому викладено концептуальні засади інтегрованого підходу ЄС до боротьби з корупцією. У цьому документі не лише визначено стратегічні напрямки протидії корупційним проявам у межах Союзу, а й сформульовано орієнтири для удосконалення антикорупційної політики в державах-членах, країнах-кандидатах і третіх державах. Другим фундаментальним актом виступає Рамкове рішення Ради Європейського Союзу

№ 568 від 22 липня 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі». У ньому подано визначення понять «активна» та «пасивна» корупція, а також встановлено відповідальність, включно з кримінально-правовими санкціями, для фізичних і юридичних осіб, винних у вчиненні відповідних правопорушень.

Головною метою «Групи країн проти корупції» (GRECO), заснованої в травні 1999 року в рамках Ради Європи, є здійснення оцінки рівня корупції в країнах-членах організації. Вона також спрямована на виявлення недоліків у національних системах протидії корупційним проявам, підтримку процесу впровадження необхідних законодавчих і інституційних реформ у цій сфері, а також моніторинг виконання угод і правових актів, прийнятих Радою Європи в межах програми дій щодо боротьби з корупцією.

Основу державної політики в сфері боротьби з корупцією складають стратегії, спрямовані на вплив на фактори, що створюють передумови для корупційних проявів. Це включає обмеження обсягу державного регулювання економічних і соціальних процесів, розробку та впровадження механізмів залучення трудових колективів до контролю за дотриманням антикорупційних норм, здійснення заходів щодо попередження корупційних правопорушень та їх публічного обговорення. Важливою частиною політики є вдосконалення податкової системи, зокрема зниження податкового тиску на підприємців і громадян, спрощення процесу збору податків і розширення використання фіксованих платежів. Крім того, передбачається виявлення і заборона монопольних практик, а також сприяння розвитку конкуренції.

В останні роки провідні держави світу почали розробляти та реалізовувати національні антикорупційні стратегії. Це свідчить про те, що країни застосовують системний підхід до формування умов та механізмів, здатних стримувати поширення корупції. Єдиним ефективним шляхом досягнення комплексного вирішення цієї проблеми є прийняття загальної антикорупційної стратегії на рівні кожної окремої держави.

Протягом тривалого часу політика запобігання корупції не отримувала належного відображення в міжнародних правових актах, або ж згадувалася лише частково в контексті окремих її аспектів. Однак у 2003 році цей підхід був офіційно закріплений у міжнародному обов'язковому правовому документі – Статті 5 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC).

Згідно зі Статтею 5 Конвенції:

1. Кожна держава-учасниця повинна розробити та реалізувати або забезпечити виконання ефективної, скоординованої антикорупційної політики, що ґрунтується на принципах верховенства права, належного управління державними справами та власністю, прозорості та підзвітності, і передбачає участь суспільства відповідно до основних принципів національної правової системи.

2. Країни-сторони Конвенції зобов'язані сприяти впровадженню та поширенню ефективних практик для запобігання корупційним діям.

3. Кожна держава проводить регулярну оцінку правових механізмів та адміністративних заходів для визначення їх ефективності у запобіганні корупції та боротьбі з нею.

4. Сторони Конвенції зобов'язуються співпрацювати на основі своїх правових систем із міжнародними та регіональними організаціями для розробки й реалізації заходів, зазначених у цій статті, що можуть включати участь у міжнародних програмах, орієнтованих на запобігання корупції [11].

Відкидаючи юридичний аспект, ця стаття зобов'язує держави-сторони Конвенції вживати низку заходів, які відповідають основним принципам їх правових систем, зокрема:

- забезпечити не лише прийняття, а й ефективну реалізацію політики запобігання корупції;
- гарантувати ефективність та скоординованість антикорупційних заходів на етапах їх ухвалення та впровадження;
- визнати важливість активної участі всього суспільства у процесі впровадження такої політики;

- дотримуватися ключових принципів при формуванні та реалізації цієї політики, таких як верховенство права, прозорість, оперативність і справедливість у державному управлінні, а також сприяння загальній доброчесності та підзвітності органів влади;
- наголосити, що успішне запобігання корупції залежить не тільки від політики, але й від практичних заходів, які створюють умови для її ефективного стримування;
- регулярно проводити оцінку антикорупційних ініціатив та визначати їх ефективність;
- особливу увагу приділяти міжнародному співробітництву як важливому елементу у боротьбі з корупцією.

Аналізуючи міжнародний досвід, можна зробити висновок, що політичні документи (стратегії), як правило, мають визначену форму, що стала традиційною для кожної окремої країни. Ці форми розвиваються протягом десятиліть у процесі створення та реалізації різноманітних політичних документів, і значною мірою визначаються цілями, яких ці документи мають досягти. Іноді ці документи просто відображають наміри держави в певній галузі, а в інших випадках – є потужними і детально розробленими текстами, що містять чітко визначені завдання, спрямовані на зміну ситуації в відповідній сфері.

«Виклад намірів», як правило, не призводить до конкретних практичних результатів у відповідній сфері; він зазвичай виконує політичну функцію, оскільки політики прагнуть переконати своїх виборців у правильності прийнятих рішень. Такий виклад є тимчасовим і короткостроковим заходом, оскільки в кінцевому підсумку ухвалюється реальна, суттєва політика, а перелік бажаних цілей часто залишаються в минулому. Для ефективної реалізації політики, зазвичай, розробляється план дій, який часто має аналогічну структуру з основним політичним документом.

Антикорупційна політика може суттєво відрізнятися в різних країнах за низкою аспектів, серед яких найбільш важливими є:

- організація, що відповідає за розробку проєкту та/або внесення змін до тексту політичного документа (у деяких країнах цей процес можуть вести недержавні організації, експертні групи однієї з гілок влади (переважно виконавчої), міждисциплінарні колективи з представників державного та/або недержавного сектору, або ж політичні партії);
- орган, який ухвалює політику (уряд чи парламент);
- орган(и), що відповідають за реалізацію політики та їхні повноваження (це може бути лише координація, або ж включати застосування штрафних санкцій);
- основні завдання політики (лише правоохоронні функції, запобіжні заходи або їх поєднання);
- ключові напрями політики (правоохоронна діяльність, запобігання, освіта, підвищення обізнаності або комбінація різних напрямів);
- сектори, в яких передбачається реалізація політики (лише державний сектор чи всі сектори суспільства);
- рівень участі громадянського суспільства в розробці та втіленні політики.

Європейські країни розпочали розробку своїх антикорупційних стратегій ще до ухвалення Конвенції ООН проти корупції, що призвело до значних відмінностей у змісті та якості цих політик. Проте в усіх випадках ці стратегії стали основою для вжиття конкретних заходів з попередження корупції. Після прийняття Конвенції ООН у серпні 2006 року, не менше 22 європейських країн розробили та впровадили власні антикорупційні політики, які відрізняються між собою за якістю. Варто зазначити, що в деяких країнах ініціаторами розробки цих політик стали саме громадські організації. Так, в Болгарії перша національна стратегія була підготовлена недержавною організацією. Група Ради Європи, що займається боротьбою з корупцією (GRECO), під час першого оціночного раунду

виявила, що такі країни, як Болгарія, Фінляндія, Греція, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Словенія, Іспанія та США ще не мали скоординованої та повноцінної державної програми боротьби з корупцією. Лише через рік чи два після цієї оцінки Болгарія, Польща та Словенія ухвалили свої стратегії та виконали міжнародні зобов'язання.

Навіть для тих країн, які вже мають розроблені стратегії, GRECO запропонувала низку рекомендацій щодо їх удосконалення з метою забезпечення максимальної відповідності міжнародним стандартам та кращим практикам.

У багатьох країнах значну роль у боротьбі з корупцією відіграють інститути громадянського суспільства, зокрема їхній контроль над діями влади, активна антикорупційна позиція громадян та їхніх об'єднань, а також їхня відмова від прийняття корупції як частини ментальності. Засоби масової інформації також мають суттєвий вплив у протидії зловживанням владою. Ще одним важливим фактором є те, що світовий досвід показує: успіхи в боротьбі з корупцією здебільшого досягають ті країни, де влада зазнає серйозного тиску з боку опозиції, яка контролює її діяльність. Це є вигідним і для самої влади. Однак, попри загальні підходи до боротьби з корупцією, кожна країна шукає власні національні механізми в залежності від менталітету свого населення, історичних та культурних особливостей, рівня економічного розвитку тощо, адже причини корупції в різних частинах світу можуть суттєво відрізнятися.

Корупція є соціальним феноменом, що властивий кожному суспільству та державі, і жодна країна в сучасному світі не може заявити про повну відсутність корупції. Водночас деяким державам вдається успішно протидіяти цьому явищу, досягаючи значних результатів у боротьбі з ним.

До країн, які змогли розробити та впровадити ефективні механізми боротьби з корупцією, відносяться: Фінляндія, Данія, Нова Зеландія, Ісландія, Сінгапур, Швеція, Канада, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Австралія, Швейцарія, Великобританія, Австрія, Ізраїль, США, Чилі, Ірландія, Німеччина та інші. Кожна з цих країн має свої особливості в організації антикорупційних заходів, однак усі вони спільно прагнуть: активного протистояння корупційним

проявам, створення відповідної правової бази та залучення громадських організацій до цієї боротьби.

Фінляндія, як член Європейського Союзу, є активним учасником основних європейських нормативних актів, що стосуються боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

Таким чином, з огляду на сучасний рівень корупції в Україні, важливим кроком є впровадження європейських норм у національну правову систему. Основним принципом цього процесу є гармонійне поєднання національного законодавства з європейським, що включає контроль за його реалізацією та відновленням порушених прав людини і держави.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проведене у першому розділі дослідження теоретико-правових основ профілактики корупції в органах державної влади дозволяє сформулювати наступні висновки.

Корупція є складним та багатограним соціально-політичним явищем, яке має значний вплив на розвиток держави, її економічну, політичну та правову сфери. Вона проявляється через використання посадовими особами своїх службових повноважень для досягнення особистих вигод і підриває основи демократичного управління, законності та справедливості. В Україні корупція продовжує бути актуальною проблемою, що гальмує ефективність державного управління та знижує довіру громадян до інститутів влади.

Корупція має численні форми прояву, включаючи політичну, економічну та кримінальну, що призводить до її системного характеру. Поширення корупції у різних сферах, зокрема в органах виконавчої влади, погіршує ефективність державного управління та сприяє зростанню недовіри до владних інститутів. Корупційні практики також мають економічні наслідки, включаючи зниження економічного потенціалу країни та розвиток тіньового сектору.

Нормативно-правове забезпечення профілактики корупції в Україні сформоване на основі Конституції, спеціальних антикорупційних законів та міжнародних зобов'язань, однак ефективність його реалізації досі залишається недостатньою. Попри створення антикорупційних органів та впровадження таких інструментів, як е-декларування чи інститут викривачів, проблема зловживання владою та неефективного контролю за дотриманням законодавства зберігається. Для досягнення реальних результатів у боротьбі з корупцією необхідно не лише вдосконалювати правову базу, а й забезпечити її неухильне виконання, підвищити рівень відповідальності посадовців, а також посилити роль громадянського суспільства та незалежних інституцій. Тільки комплексний підхід, що об'єднує правові, інституційні й суспільні засоби, дозволить сформувати стійку систему запобігання корупції, яка відповідатиме європейським стандартам та сприятиме демократичному розвитку України.

У сучасних умовах корупція набула транснаціонального характеру, перетворившись на системну загрозу для національної безпеки, економічної стабільності та демократичного розвитку держав. Міжнародна спільнота визнала необхідність координації зусиль у боротьбі з корупцією, що знайшло відображення у численних міжнародно-правових актах, зокрема в Конвенції ООН проти корупції, Цивільній та Кримінальній конвенціях Ради Європи. Ці документи закріплюють принципи доброчесного врядування, прозорості, підзвітності, а також наголошують на важливості міжнародного співробітництва та запровадження ефективних превентивних механізмів.

Застосування міжнародних стандартів дозволяє країнам адаптувати найкращі практики до національних умов, формуючи комплексну та скоординовану антикорупційну політику. Водночас ефективна реалізація таких стандартів вимагає активної участі всього суспільства, регулярного аналізу ефективності вжитих заходів, а також тісної взаємодії між державами. Україна, приєднавшись до ключових міжнародних інструментів, взяла на себе зобов'язання будувати антикорупційну систему, що відповідатиме європейським

і глобальним стандартам, і нині перебуває на шляху до їх повноцінного впровадження.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ

2.1. Оцінка ефективності реалізації антикорупційної політики в Україні

У контексті трансформаційних процесів в Україні, що тривають з 2014 року, антикорупційна політика посідає одне з ключових місць у державному управлінні та суспільному дискурсі. Боротьба з корупцією визнана як стратегічний пріоритет, що відображено в низці програмних документів, зокрема у Стратегії антикорупційної політики на 2021–2025 роки, затвердженій Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX [9]. Основною метою даної політики є системне зниження рівня корупції шляхом підвищення прозорості, підзвітності та доброчесності у діяльності органів державної влади.

Попри інституційне та нормативне розширення антикорупційної інфраструктури, ефективність реалізації антикорупційної політики в Україні продовжує викликати питання. Це підтверджується як внутрішніми аналітичними звітами, так і зовнішніми індексами оцінки, зокрема Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) від Transparency International, згідно з яким Україна у 2023 році посіла 104 місце зі 180 країн, отримавши 36 балів зі 100 можливих [57], та 105 місце у 2024 році, отримавши 35 балів зі 100 можливих [56].

У науковому дискурсі також відзначається наявність розриву між формальними антикорупційними ініціативами та їхньою реальним впливом на практику державного управління. Ефективність антикорупційної політики, як системного явища, має оцінюватися не лише за нормативними здобутками, а й з урахуванням якісних змін у сфері правозастосування, судової практики, незалежності антикорупційних органів, рівня залученості громадянського суспільства тощо [27].

Таким чином, актуальність оцінки ефективності реалізації антикорупційної політики в Україні зумовлена необхідністю об'єктивного моніторингу процесів реформування, виявлення інституційних «вузьких місць» та розробки пропозицій щодо вдосконалення механізмів запобігання та протидії корупції в довгостроковій перспективі.

З метою реалізації державної антикорупційної політики в Україні створено розгалужену систему спеціалізованих органів, які виконують різні функції – від запобігання корупції до розслідування та судового переслідування корупціонерів. Ці інституції формують багаторівневу антикорупційну інфраструктуру, взаємодіючи між собою в межах чітко окресленої компетенції (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Структура антикорупційної інфраструктури в Україні

№	Орган	Основні функції
1	Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	Досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених високопосадовцями.
2	Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	Процесуальне керівництво у провадженнях НАБУ; підтримка державного обвинувачення у ВАКС.
3	Вищий антикорупційний суд (ВАКС)	Розгляд справ топкорупції, винесених НАБУ і САП.
4	Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	Моніторинг декларацій, виявлення конфлікту інтересів, формування політики запобігання корупції.
5	Державне бюро розслідувань (ДБР)	Розслідування злочинів посадовців, які не підслідні НАБУ (судді, правоохоронці, військові).
6	Офіс Генерального прокурора	Координація діяльності правоохоронних органів, загальний нагляд, затвердження обвинувачень.

Кожен із зазначених органів має чітко визначену компетенцію: від досудового розслідування (НАБУ, ДБР) до процесуального керівництва (САП), судового розгляду справ топкорупції (ВАКС), превентивних заходів та

моніторингу (НАЗК), а також координації і нагляду за дотриманням законності (Офіс Генерального прокурора). Така багаторівнева система покликана забезпечити комплексний підхід до протидії корупції, поєднуючи кримінально-правові, превентивні та судові механізми, що є необхідним для створення прозорої та підзвітної державної влади.

Попри існування цих інституцій, ефективність їх роботи залежить від рівня взаємодії, законодавчого забезпечення, а також відсутності політичного впливу, що залишається ключовим викликом на шляху реформування антикорупційної системи в Україні.

Важливо зазначити, що у липні 2025 року Верховна Рада ухвалила два ключові законодавчі акти, які безпосередньо стосувалися статусу та незалежності антикорупційних органів. Спочатку було прийнято законопроект № 12414, яким суттєво обмежувалася автономія НАБУ і САП через розширення повноважень Генерального прокурора. Це рішення викликало значний суспільний резонанс і масові протести, оскільки воно фактично нівелювало попередні здобутки у сфері незалежності антикорупційної інфраструктури. Однак уже 31 липня 2025 року Верховна Рада ухвалила Закон № 13533 (№ 4560-IX), який відновив і посилив незалежність НАБУ та САП, повернувши їм процесуальні повноваження і запровадивши додаткові гарантії від політичного впливу. Це стало важливим сигналом як для українського суспільства, так і для міжнародних партнерів про незмінність стратегічного курсу України на утвердження верховенства права та забезпечення ефективної антикорупційної політики.

За офіційними даними, для оцінки ефективності антикорупційної політики в Україні використовуються кілька ключових індикаторів: позиція країни за Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) від Transparency International [56], кількість кримінальних справ, переданих Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) до Вищого антикорупційного суду (ВАКС) [28], кількість винесених вироків ВАКС та рішення про конфіскацію корупційних активів [6] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Статистичні показники реалізації антикорупційної політики в Україні
(2019–2024)

Рік	Індекс сприйняття корупції (TI), місце / балів	Кількість справ, переданих НАБУ до ВАКС	Вироки ВАКС	Рішення про конфіскацію активів
2019	126 / 30 балів	41	7	0
2020	117 / 33 балів	58	15	2
2021	122 / 32 бали	74	22	3
2022	116 / 33 бали	87	33	4
2023	104 / 36 балів	103	48	6
2024*	96 / 38 балів (попередні дані)	111	60	9

* Примітка: Дані за 2024 рік є попередніми, базуються на проміжних звітах НАБУ, НАЗК та Transparency International [56; 28].

За останні п'ять років Україна демонструє поступове покращення позицій у світовому рейтингу: з 126-го місця у 2019 році до 96-го (попередні дані) у 2024 році. Зростання балів із 30 до 38 свідчить про деяке покращення сприйняття корупції на рівні країни. Проте бал 38 із 100 можливих залишається низьким і вказує на значні проблеми у сфері доброчесності, що зумовлює недостатню довіру з боку як громадськості, так і міжнародних партнерів [56].

Спостерігається стабільне зростання кількості кримінальних проваджень, що свідчить про посилення активності НАБУ в протидії корупції на найвищих рівнях влади. З 41 справи у 2019 році цей показник зріс до 111 у 2024 році (попередні дані), що свідчить про розширення роботи бюро та збільшення ефективності виявлення корупційних схем [28].

Кількість винесених вироків у справах топкорупції також демонструє позитивну тенденцію – з 7 у 2019 році до 60 у 2024 році. Це свідчить про покращення судової практики у боротьбі з корупцією, підвищення рівня доказової бази та більш ефективну роботу антикорупційних органів [28].

Позитивною ознакою є зростання кількості рішень щодо конфіскації активів, отриманих злочинним шляхом, що свідчить про підвищення рівня

відшкодування збитків державі. З відсутності таких рішень у 2019 році цей показник збільшився до 9 у 2024 році [6].

Динаміка статистичних показників демонструє поступове, але впевнене покращення ефективності реалізації антикорупційної політики в Україні за період 2019–2024 років. Збільшення кількості розслідувань та вироків свідчить про активізацію правоохоронної діяльності, а покращення позицій за Індексом сприйняття корупції – про позитивні зрушення в суспільній свідомості і міжнародному визнанні реформ.

Водночас, збереження низьких абсолютних значень СРІ свідчить про наявність системних проблем, пов'язаних із нерівномірністю впровадження антикорупційних заходів, політичним впливом та недостатнім рівнем незалежності антикорупційних органів. Тому для досягнення стійкого результату необхідно продовжувати реформування інституційної бази, підвищувати прозорість діяльності влади та зміцнювати механізми громадського контролю.

2.2. Аналіз поширеності корупційних діянь та причин їх виникнення

Корупція залишається однією з найсерйозніших проблем в Україні, яка підриває довіру громадян до державних інституцій, послаблює ефективність влади і стримує економічний розвиток. Особливо гостро вона проявляється в органах влади – виконавчій, законодавчій, судовій гілках, а також у правоохоронних структурах. Аналіз офіційних статистичних даних 2024 року допомагає зрозуміти масштаби явища, основні типи корупційних порушень та фактори, які сприяють їх поширенню.

За даними Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) за 2024 рік, найбільша кількість корупційних діянь зареєстрована серед службовців органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зареєстровані корупційні правопорушення за органами влади (2024 рік)

Орган влади	Кількість зареєстрованих випадків	Частка від загальної кількості (%)
Органи виконавчої влади	1620	36,7
Місьцеве самоврядування	980	22,2
Правоохоронні органи	810	18,3
Судова система	420	9,5
Інші державні органи	610	13,8
Всього	4440	100

Джерело: складено на основі [28]

Загальна кількість зафіксованих випадків корупції становить 4440, що свідчить про суттєвий рівень поширеності цього явища в державних структурах.

Найбільшу частку в загальній кількості правопорушень займають органи виконавчої влади – 1620 випадків, що становить 36,7%. Це пояснюється широким спектром функцій, які виконує виконавча влада, зокрема розпорядження державними ресурсами, прийняття адміністративних рішень і контроль за їх виконанням. Велика кількість корупційних проявів у цій сфері свідчить про високий рівень ризиків зловживань через доступ до бюджетних коштів і повноважень.

Наступними за рівнем корупції є органи місцевого самоврядування – 980 випадків, або 22,2% від загальної кількості. Місцеві органи влади мають значний вплив на розподіл ресурсів на місцях, що створює потенційні можливості для корупції, особливо у сфері землекористування, будівництва, закупівель і виділення соціальних пільг.

Правоохоронні органи посідають третє місце з 810 зафіксованими випадками (18,3%). Корупція у цій сфері особливо небезпечна, оскільки підриває довіру до системи правосуддя, ускладнює боротьбу зі злочинністю і створює «дахування» для інших злочинних схем. Високий рівень корупції серед правоохоронців свідчить про необхідність посилення контролю та реформування цих структур.

Судова система зареєструвала 420 випадків корупційних діянь, що становить 9,5%. Попри порівняно меншу кількість у цій категорії, корупція в судах має особливо руйнівний вплив на верховенство права і справедливість, оскільки підриває основи правосуддя та рівність усіх перед законом.

До категорії інші державні органи увійшли випадки корупції у таких структурах, як державні установи, контролюючі органи, державні підприємства тощо. Ця група налічує 610 випадків (13,8%), що свідчить про наявність корупції у широкому спектрі державних інституцій, які не належать до вищезгаданих основних груп.

Отже, наведені дані чітко вказують, що корупція є системною проблемою, яка охоплює усі рівні і гілки влади, але найбільше виявляється у виконавчій владі та на місцях. Це підкреслює важливість комплексного підходу до антикорупційної політики, що враховує специфіку кожного органу та спрямована на підвищення прозорості, посилення контролю та підзвітності державних службовців.

Зростання кількості зафіксованих випадків корупції свідчить як про поглиблення проблеми, так і про посилення антикорупційних заходів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка кількості зареєстрованих корупційних діянь (2019–2024)

Рік	Зареєстровані випадки	Зміна в % порівняно з попереднім роком
2019	3200	-
2020	3500	+9,4%
2021	3700	+5,7%
2022	3900	+5,4%
2023	4050	+3,8%
2024	4440	+9,6%

Джерело: складено на основі [28]

Аналіз цієї динаміки дозволяє оцінити як змінювалась масштабність корупційної проблеми, а також визначити темпи її зростання або зниження упродовж останніх шести років.

У 2019 році було зареєстровано 3200 випадків корупції, що стало відправною точкою для подальшого порівняння. Уже у 2020 році кількість виявлених корупційних правопорушень зросла до 3500 випадків, що на 9,4% більше, ніж у попередньому році. Цей значний приріст може свідчити як про погіршення корупційної ситуації, так і про підвищену ефективність антикорупційних органів у виявленні таких злочинів.

У 2021 році тенденція до збільшення кількості корупційних діянь зберігається, хоча темпи приросту дещо сповільнюються і становлять 5,7%. Зареєстрована кількість випадків – 3700, що свідчить про стійку проблему, яка потребує подальшої уваги та заходів для її вирішення.

2022 рік показує подальше зростання кількості зафіксованих правопорушень – 3900 випадків, або +5,4% до рівня попереднього року. Попри війну та складну суспільно-політичну ситуацію, корупція залишається актуальною проблемою, що не зменшується.

У 2023 році кількість випадків корупції збільшилась до 4050, що відповідає приросту +3,8% порівняно з 2022 роком. Темпи зростання дещо уповільнилися, проте загальна кількість продовжує зростати, що свідчить про те, що корупційні прояви не зникають, а лишаються важливим викликом для державних інституцій.

Найбільше зростання кількості корупційних правопорушень відзначено у 2024 році – зареєстровано 4440 випадків, що на 9,6% більше, ніж у 2023 році. Такий різкий приріст може свідчити про кілька факторів: посилення антикорупційного контролю, активізацію діяльності правоохоронних органів, а також можливе загострення проблеми корупції у певних секторах.

Загалом, аналізуючи дані за шість років, можна зробити висновок про стійке зростання кількості зареєстрованих корупційних діянь в Україні. Це свідчить як про актуальність корупційної проблеми, так і про збільшення зусиль щодо її виявлення і документування. Однак, такий тренд вимагає посилення превентивних заходів, реформування правової системи та підвищення прозорості діяльності органів влади для ефективного зниження рівня корупції.

Для більш детального розуміння характеру корупційних правопорушень, зафіксованих у 2024 році, доцільно розглянути їх розподіл за основними типами. Це дозволяє не лише визначити найбільш поширені форми корупції в органах влади, але й сприяє розробці цільових заходів для протидії кожному конкретному виду порушень. У таблиці 2.5 наведено кількість випадків корупції, класифікованих за типами, а також їхню частку у загальному обсязі зареєстрованих діянь.

Таблиця 2.5

Розподіл зареєстрованих корупційних діянь за типами (2024 рік)

Тип корупції	Кількість випадків	Частка (%)
Хабарництво	2400	54,1
Зловживання службовим становищем	1000	22,5
Нецільове використання коштів	500	11,3
Конфлікт інтересів	320	7,2
Незаконне збагачення	220	5,0

Джерело: складено на основі [28]

Як видно з наведених даних, найбільш поширеною формою корупції є хабарництво, яке становить понад половину (54,1%) від усіх зафіксованих випадків. Це свідчить про те, що хабарництво залишається найгострішою проблемою, що підриває ефективність державного управління і довіру громадянськості.

На другому місці за кількістю зареєстрованих порушень знаходяться зловживання службовим становищем – 1000 випадків або 22,5% від загальної кількості. Цей вид корупції включає використання службових повноважень для досягнення особистої вигоди, що також суттєво шкодить принципам справедливості та законності.

Нецільове використання бюджетних коштів займає третє місце, становлячи 11,3% усіх корупційних діянь. Це свідчить про проблеми з контролем за фінансуванням і недбалим ставленням до державних ресурсів, що негативно впливає на розвиток державних програм і проєктів. Конфлікт інтересів становить

7,2% випадків. Цей тип корупції характеризується ситуаціями, коли посадова особа приймає рішення, керуючись особистими інтересами, що шкодить публічним інтересам і створює передумови для інших корупційних проявів. Незаконне збагачення становить найменшу частку – 5,0%, що, однак, не зменшує його значущості, оскільки цей вид порушень свідчить про непрозорість та прихованість фінансових надприбутків посадовців.

Отже, аналіз розподілу корупційних діянь за типами дозволяє виявити найбільш критичні напрямки для вдосконалення антикорупційної політики, а також спрямувати ресурси на боротьбу з найбільш розповсюдженими формами корупції.

Для ефективної боротьби з корупцією необхідно глибоко розуміти причини, які сприяють її поширенню в органах влади. Аналіз причин корупції дозволяє виявити системні проблеми, що потребують першочергової уваги та змін. У таблиці 2.6 наведені основні чинники, що впливають на виникнення корупційних правопорушень у владних структурах, розподілені за тематичними групами.

Таблиця 2.6

Основні причини виникнення корупційних діянь у владних структурах

Причина корупції	Основні фактори
Слабкість правової системи та низька якість контролю	1. Недосконалість законодавства, що дозволяє уникати відповідальності. 2. Низька ефективність антикорупційних органів через політичний тиск. 3. Відсутність суворого та послідовного притягнення до відповідальності.
Низький рівень прозорості та відкритості діяльності влади	1. Закритість інформації, відсутність публічної звітності. 2. Недостатній розвиток електронних систем моніторингу. 3. Обмежена участь громадськості у контролі.
Соціально-економічні фактори	1. Низькі зарплати в державному секторі. 2. Відсутність прозорих та ефективних мотиваційних механізмів. 3. Економічна нестабільність та зниження соціальних гарантій.

Культурно-соціальні аспекти	1. Толерантність до корупції як частини «звичайної» практики. 2. Недостатній рівень антикорупційної освіти та виховання. 3. Традиції «домовленостей» і «відкатів», що впроваджуються у свідомість працівників.
-----------------------------	--

Таблиця демонструє комплексність проблеми корупції, вказуючи на те, що ефективна боротьба з нею потребує одночасного вирішення низки правових, організаційних, економічних і культурних факторів.

Для глибшого розуміння ставлення населення до проблеми корупції в органах влади важливо розглянути результати соціологічних досліджень громадської думки. Одним із найавторитетніших джерел є опитування, проведене у 2024 році Центром Разумкова, яке відображає реальні настрої та сприйняття українців щодо масштабу корупції. Отримані дані дають змогу не лише оцінити рівень довіри до державних інститутів, а й визначити ступінь занепокоєння громадян через це явище. У таблиці 2.7 наведено розподіл відповідей респондентів за рівнем виявленої корупції в органах влади, що дозволяє більш наочно уявити суспільні настрої з цього питання.

Таблиця 2.7

Оцінка громадянами рівня корупції в органах влади (опитування, 2024)

Рівень корупції	Відсоток опитаних
Дуже високий	44%
Високий	28%
Помірний	14%
Низький	9%
Відсутній	5%

Джерело: складено на основі [44]

За даними дослідження, найбільша частка респондентів – 44% – вважають рівень корупції «дуже високим», що свідчить про глибоке занепокоєння населення цим явищем. Ще 28% оцінюють корупцію як «високу», що разом із попередньою категорією формує значну більшість – 72% опитаних бачать корупцію як серйозну проблему. Помірний рівень корупції відзначили 14%

респондентів, тоді як лише 9% вважають її «низькою», і лише 5% переконані, що корупція в органах влади практично відсутня. Ці дані свідчать про високий рівень недовіри населення до державних інститутів у контексті антикорупційної боротьби та підкреслюють необхідність подальшого посилення заходів щодо протидії корупції.

Таким чином, проведений аналіз поширеності корупційних діянь та причин їх виникнення в органах влади України свідчить про системний та багатогранний характер корупції як соціально-політичної проблеми. Значна кількість зареєстрованих випадків корупційних правопорушень, особливо у виконавчій владі та місцевому самоврядуванні, підтверджує, що корупція проникає в усі рівні державної влади, підриваючи ефективність управління і довіру громадян. Зростання кількості виявлених випадків упродовж останніх років свідчить не лише про масштаби проблеми, але й про зростання антикорупційних зусиль державних інституцій.

Аналіз типів корупції показує, що найбільш поширеними формами залишаються хабарництво та зловживання службовим становищем, що потребує цілеспрямованої уваги при розробці антикорупційних стратегій. Виявлені причини корупційних проявів охоплюють як правові та організаційні, так і соціально-економічні та культурні фактори, що підкреслює необхідність комплексного підходу до боротьби з корупцією.

Соціологічні дані, зокрема опитування Центру Разумкова, демонструють високий рівень занепокоєння громадськості щодо корупції, що відображає низький рівень довіри до державних інституцій та підтверджує потребу посилення прозорості, підзвітності й контролю у владних структурах.

Отже, для ефективної протидії корупції в Україні необхідне подальше вдосконалення законодавства, посилення антикорупційних механізмів, реформування державних органів та активізація громадського контролю з урахуванням соціально-культурних особливостей суспільства. Лише системне вирішення цих питань може сприяти зниженню рівня корупції та підвищенню довіри населення до органів влади.

2.3. Латентна корупція як виклик для профілактики: виявлення та протидія

Латентний характер притаманний багатьом видам злочинної діяльності, однак провідну позицію серед них посідає саме корупційна злочинність. Основною причиною її прихованості є взаємна зацікавленість сторін у збереженні конфіденційності незаконних дій, а також відсутність очевидців, що унеможлиблює фіксацію злочину. Очевидно, що ефективна протидія корупції повинна полягати не лише в усуненні її наслідків, але й у глибокому аналізі причин її виникнення та їхньому системному подоланні.

Корупційна злочинність становить одну з найгостріших проблем сучасної України. Її високий рівень латентності значно ускладнює визначення реального масштабу поширення корупційних проявів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розвиток науково обґрунтованих методів виявлення та дослідження корупційних правопорушень.

У своїх наукових розвідках В. В. Сухонос окреслює низку методологічних підходів, що можуть бути ефективними у виявленні та подоланні латентних проявів корупції. Зокрема, він акцентує увагу на доцільності застосування загальнонаукових, статистичних, соціологічних та математичних методів. До загальнонаукових підходів, що мають практичне значення в цьому контексті, належать методи аналізу й синтезу, моделювання, а також експериментальні дослідження. Зазначається, що між офіційно зафіксованими показниками злочинності та фактичними, але прихованими її масштабами, простежується відносно стабільне співвідношення. У науковій літературі широко підтримується думка про те, що для більш об'єктивного дослідження реального стану злочинності доцільно інтегрувати дані з трьох ключових джерел: офіційної кримінальної статистики, результатів соціологічних опитувань і експертних оцінок [41, с. 48].

У процесі дослідження латентної корупційної злочинності застосовувався ряд статистичних методів, серед яких основне місце посідали статистичне спостереження, обробка зібраних даних та їхній подальший статистичний аналіз. У межах кримінологічної науки широко використовуються різні статистичні інструменти для вивчення злочинності, частина з яких орієнтована на аналіз офіційно зареєстрованих правопорушень, тоді як інша – на дослідження латентних проявів злочинної діяльності.

Разом з тим, при спробах визначити кількісні показники окремих категорій латентної злочинності ефективність суто статистичних методів виявляється обмеженою, особливо у випадках високого рівня прихованості, притаманного, зокрема, корупційним правопорушенням. У зв'язку з цим дослідники, серед яких і В. В. Сухонос, визнають доцільним застосування комплексу альтернативних методів, таких як соціологічне опитування, контент-аналіз, спостереження, а також експертне оцінювання [41, с. 52].

Серед методів збору інформації щодо рівня латентної злочинності анкетування посідає провідне місце. Його перевагою є можливість цілеспрямованого формування структури дослідження шляхом визначення мети опитування, що слугує основою для побудови змістовного інструментарію – безпосередньо анкети.

У контексті вивчення корупційної злочинності надзвичайно важливим є коректне формулювання запитань. Зокрема, слід з'ясувати, чи виступали респонденти потерпілими від корупційних дій, чи самі були їхніми ініціаторами, а також чи потрапляли в ситуації, коли від них вимагали неправомірну вигоду, навіть якщо вони відмовилися її надавати. Додатково доцільно виявити, чи володіє особа інформацією про факти корупційних правопорушень, скоєних знайомими їй особами. Важливо також з'ясувати, чи повідомляв респондент про такі факти до правоохоронних органів, і якщо ні – виявити причини цього.

Збір подібної інформації є ключовим для розроблення дієвих механізмів подолання латентності у сфері корупційної злочинності. При складанні анкети важливо забезпечити чіткість формулювань запитань, а також передбачити

можливість для респондента надати альтернативну відповідь у спеціально відведеному полі [41, с. 59].

Важливим психологічним аспектом, що впливає на формування відповідей респондентів у процесі анкетування, є усвідомлення ними того, що результати опитування можуть бути використані для формування рішень, спрямованих на ефективну протидію корупції. Така мотивація здатна підвищити рівень залученості опитуваних, проте метод анкетування не позбавлений недоліків. Зокрема, респонденти можуть не згадати про окремі випадки корупційних дій або ж навмисно уникати правдивих відповідей через страх, недовіру чи особисту обережність.

Одним із дієвих альтернативних підходів є застосування методу експертних оцінок, що передбачає залучення до опитування фахівців, які володіють глибокими знаннями та практичним досвідом у відповідній сфері. Цей метод дозволяє отримати якісно обґрунтовану інформацію про рівень та особливості корупційних процесів. Варто також зазначити, що щорічне визначення Індексу сприйняття корупції здійснюється міжнародною організацією Transparency International, що надає об'єктивні орієнтири для оцінки стану корупційної ситуації в окремих країнах [56].

На думку дослідників, аналіз документів також належить до ефективних методів виявлення латентної корупційної злочинності. У межах цього підходу здійснюється опрацювання різноманітних джерел офіційної інформації, зокрема звернень громадян до державних органів щодо ймовірних фактів корупційних правопорушень, рішень про відмову у внесенні відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), а також матеріалів службових перевірок, що стосуються випадків приховування злочинів від реєстрації. Крім того, аналізу підлягають й інші супровідні документи, що можуть містити ознаки корупційних діянь.

У науковій літературі виокремлюється низка спеціалізованих методів, спрямованих на виявлення та оцінювання латентної корупційної злочинності. Зокрема, до них належать:

1. Порівняльний аналіз офіційної статистики щодо корупційних правопорушень із результатами досліджень міжнародних аналітичних інституцій, зокрема таких, як Transparency International.

2. Вивчення результатів опитувань представників ділового середовища різного рівня щодо їхнього сприйняття й досвіду взаємодії з проявами корупції.

3. Здійснення фінансових ревізій державних підприємств та проведення аудиторських перевірок суб'єктів господарювання, які отримують бюджетне фінансування.

4. Систематичний аналіз і контроль за рухом грошових коштів та власністю, що перебуває у володінні або користуванні посадових осіб.

5. Анкетування громадян, які безпосередньо постраждали від корупційних злочинів, з метою виявлення характеру та масштабів таких правопорушень.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що існує широкий спектр методів, спрямованих на виявлення латентної корупційної злочинності. Комплексне застосування цих інструментів дозволяє не лише наблизитись до розуміння реального масштабу прихованих корупційних проявів, але й здійснити кількісну оцінку заподіяних державі та суспільству збитків.

У рамках нашого дослідження для визначення рівня корупційного розвитку суспільства необхідно провести всебічний аналіз корупційних процесів та їхніх закономірностей із врахуванням експертних оцінок. Відзначається існування системи з семи моделей соціальних систем, які відзначаються різним ступенем поширення корупції.

Перший рівень цієї системи характеризується тотальним проникненням корупції, коли корумповані практично всі представники владних інституцій – від посадових осіб і суддів до правоохоронних органів, а також члени парламенту та уряду. Преса в таких умовах також підпадає під вплив корупції, що призводить до замовчування фактів незаконного збагачення чиновників [40, с. 60]. У державі на цьому рівні відсутня ефективна боротьба з корупцією, законодавство є неадекватним, а винні не несуть судової відповідальності. Корупційні зв'язки

проникають навіть у міжнародну сферу, включаючи офшорні операції, мають чітку вертикальну та організовану структуру.

Другий рівень передбачає високий, але не тотальний рівень корумпованості: хабарництво охоплює приблизно 10–15 % державних службовців [41, с. 61]. Судова та правоохоронна системи залишаються корумпованими, законодавство містить суттєві прогалини. Водночас більшість населення негативно оцінює корупцію, а економіка відчуває відтік капіталу.

Третій рівень відзначається корумпованістю близько 10 % посадових осіб, половини суддів та правоохоронців. Корупційні угоди виступають джерелом незаконного збагачення, при цьому засоби масової інформації активно висвітлюють випадки корупційних правопорушень. Законодавство залишається недосконалим, хоча посадові особи нижчих рівнів починають нести відповідальність, натомість представники вищого ешелону залишаються безкарними.

Четвертий рівень характеризується середнім рівнем корумпованості, де менше 12 % суддів залучені до корупційних дій. Правоохоронні органи демонструють рішучу боротьбу з корупцією, випадки уникнення відповідальності через хабарництво поодинокі. Парламент працює над антикорупційними ініціативами, а громадськість і преса проявляють активність у висвітленні злочинів.

П'ятий рівень відзначається мінімальною корумпованістю серед високопоставлених посадовців, поодинокі випадки корупції зафіксовані у судовій системі. Завдяки діяльності ЗМІ та активній громадській позиції посилюються антикорупційні заходи, законодавство постійно удосконалюється.

Шостий рівень характеризується поодинокими випадками корупції серед посадових осіб, повною очищеністю судової системи від корупції, відсутністю незаконного звільнення від відповідальності. Засоби масової інформації регулярно повідомляють про факти корупції, а правоохоронні органи виявляють близько 70 % корупційних діянь.

Останній, сьомий рівень соціальної системи відзначається ідеальною відсутністю корупції: чиновники усіх рівнів не причетні до корупційних дій, судова та правоохоронна системи є прозорими і ефективними. Питання неправомірної вигоди повністю виключені з практики, ЗМІ та громадські організації системно виявляють і попереджають потенційні корупційні прояви, а законодавча база відповідає високим стандартам якості.

Проаналізувавши наукові праці, можна виділити комплекс заходів, запропонованих В. В. Сухоносом, які є необхідними для зниження рівня латентної корупції:

- здійснювати постійний моніторинг фінансових рахунків та майна чиновників усіх рівнів, а також їхніх родичів;
- регулярно аналізувати та перевіряти інформацію, що надходить із засобів масової інформації щодо корупційних правопорушень;
- систематично проводити опитування та анкетування населення з метою виявлення осіб, постраждалих від корупційних дій;
- створювати сприятливі умови для активного залучення громадськості до повідомлення про випадки корупції [41, с. 62].

Для ефективного виявлення та подолання латентної корупції необхідно реалізувати низку ключових заходів:

- підвищення рівня правової свідомості населення, що сприятиме зростанню соціальної активності громадян. Кожен член суспільства повинен усвідомити власну відповідальність та дотримуватися законодавства, своєчасно повідомляючи компетентні органи про відомі йому злочини;
- формування негативного ставлення в суспільстві до бездіяльності осіб, які володіють інформацією про злочин, оскільки така пасивність розглядається як аморальна і сприяє збільшенню латентності правопорушень;
- державне впровадження правової ідеології, що визнає права та захист особи як фундаментальні цінності. Ця ідеологія має базуватися на систематизованих правових засадах та суспільних принципах, однак її

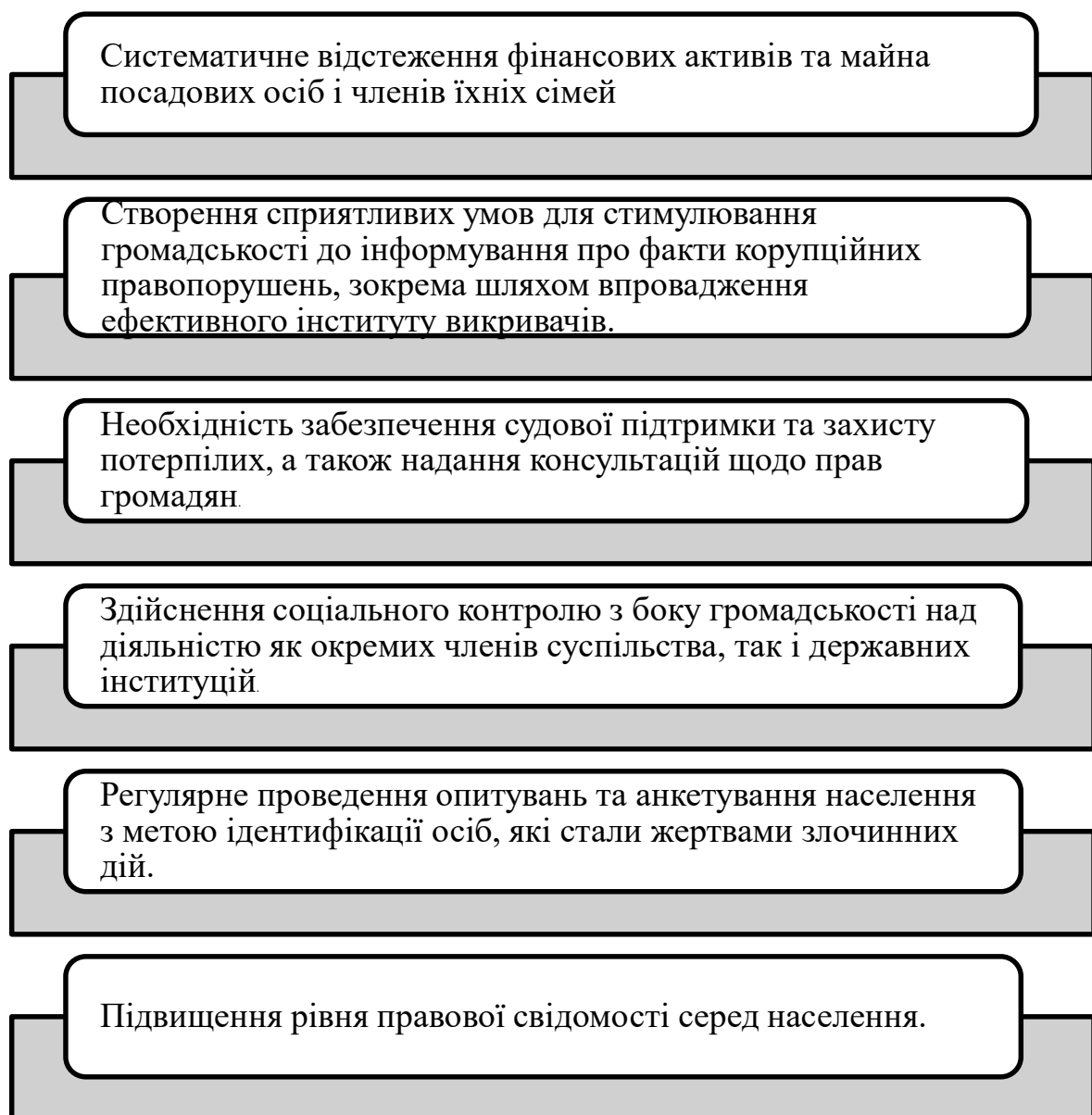
ефективність залежить від рівня правосвідомості громадян, оскільки ці поняття є взаємозалежними. В основі ідеології має лежати дисциплінованість і готовність нести відповідальність за власні вчинки;

– забезпечення соціального контролю з боку громадськості за діяльністю державних органів і членів суспільства загалом. Соціальний контроль повинен виступати як механізм оцінки та корекції поведінки, сприяючи формуванню моральних норм, які засуджують неповідомлення про злочини. Особливо важливо поширити цей контроль на правоохоронні структури для запобігання корупційним проявам;

– створення в суспільстві атмосфери, яка виключає навіть думки про уникнення відповідальності за вчинені злочини. Це має позитивно впливати на правову культуру населення. У цьому контексті необхідно звернути увагу на роль засобів масової інформації, які інколи перекручують факти злочинів заради сенсаційності. Важливо налагодити тісну співпрацю між громадянським суспільством і правоохоронними органами. Для того, щоб громадяни не боялися повідомляти про корупційні дії через побоювання переслідувань, слід вдосконалити законодавство щодо захисту свідків та їхніх родин. Соціологічні дослідження засвідчили, що особи, які пропонували неправомірну вигоду, не зверталися до поліції, через недовіру до системи захисту. Важливо також забезпечити потерпілим матеріальну та психологічну підтримку;

– необхідність забезпечення судової підтримки та правового захисту потерпілих, а також надання їм консультацій щодо їхніх прав (мал. 2.1).

Малюнок 2.1

*Мал. 2.1. Заходи для виявлення та подолання латентної корупції
Джерело: розробка автора*

Зниження рівня латентності можливо шляхом усунення причини неповідомлення правоохоронних органів, що часто пов'язано з оцінкою злочину як незначного за шкодою. Важливо підвищити усвідомлення громадянами їхньої відповідальності за стан криміногенної обстановки в Україні, щоб кожен розумів: у разі відсутності повідомлення про правопорушення винний залишиться безкарним.

Практика демонструє, що рівень довіри до правоохоронних органів безпосередньо впливає на готовність громадян повідомляти про злочини. Важливо систематично здійснювати моніторинг суспільної думки щодо довіри

до цих інституцій та на основі отриманих даних розробляти ефективні механізми їх взаємодії з громадськістю.

Для подолання штучної латентності ключовими суб'єктами впливу виступають не лише громадяни, а й працівники правоохоронних органів і судді. Однією з основних причин недостатньої протидії латентності є прийняття рішень за матеріалами корупційних проваджень особами з недостатнім досвідом. Через це зростає кількість випадків відмови у реєстрації повідомлень про злочини, що зумовлено низьким рівнем професійної компетентності співробітників правоохоронних структур, які не здатні належним чином перевірити наявність складу злочину. Відтак постає необхідність впровадження комплексних заходів, спрямованих на підвищення професійної кваліфікації та майстерності працівників цих установ.

За оцінкою В. В. Сухоноса, латентна злочинність, як негативний прояв кримінального явища, вимагає застосування нестандартних підходів у її подоланні [41, с. 64]. Злочинність чинить значний негативний вплив на соціальний стан суспільства, породжуючи у громадян відчуття загрози власному життю та ризик втрати матеріальних цінностей. Зокрема, наші європейські партнери неодноразово вказують на недостатню ефективність розроблених в Україні стратегій боротьби з корупцією.

Латентна злочинність розуміється як та, що з різних причин не відображається у державних обліках скоєних злочинів. Виникає закономірне питання: які чинники сприяють її виникненню? Відповідь полягає у тому, що більшість постраждалих осіб не подають заяви до правоохоронних органів. Це зумовлено як недовірою до влади, так і корупційними мотивами – зокрема, можливістю уникнути покарання шляхом надання неправомірної винагороди.

Регулярне вивчення громадської думки щодо латентної корупції є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє встановити, яка частка населення хоча б одного разу брала участь у корупційних діях, як ставляться люди до таких вчинків, чи засуджують їх або приймають. Також необхідним є моніторинг оцінок населення стосовно рівня корупції у їхніх регіонах, включно з

корупційними проявами серед працівників правоохоронних органів. Саме такі соціологічні опитування можуть надати об'єктивнішу картину, яка суттєво відрізнятиметься від офіційної статистики державного обліку.

Отже, можна констатувати, що латентна корупційна злочинність є вагомим загрозою для національної безпеки, а відсутність належного притягнення винних до відповідальності спричиняє значні негативні наслідки для суспільства. Прихованість цих злочинів спотворює реальну картину масштабів корупції в Україні, що ускладнює розробку ефективних заходів та програм боротьби з корупційними проявами

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі нами проведено аналіз стану та проблем державної політики у сфері профілактики корупції, що дозволяє зробити такі висновки.

Антикорупційна політика України за період 2019–2024 років демонструє помірне, але стабільне зростання ефективності. На тлі розширення інституційної інфраструктури та нормативно-правової бази відбулися певні позитивні зрушення, зокрема зростання кількості кримінальних проваджень, винесених вироків і рішень про конфіскацію активів, що вказує на посилення спроможності антикорупційної системи до реагування на корупційні правопорушення. Однак, попри наявні досягнення, Україна все ще зіштовхується з системними викликами, такими як низький рівень інституційної незалежності, вплив політичних еліт на антикорупційні органи та нерівномірність реалізації політики в різних секторах державного управління. Низький бал в Індексі сприйняття корупції підтверджує обмежену ефективність зусиль у сфері запобігання корупції.

Проведений аналіз свідчить про системний характер корупції в Україні, яка охоплює всі гілки влади, з найбільшою концентрацією в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування. Динаміка зростання кількості зареєстрованих правопорушень у 2019–2024 роках демонструє як збільшення

масштабів проблеми, так і активізацію антикорупційної діяльності. Найбільш поширеними типами корупційних діянь залишаються хабарництво та зловживання службовим становищем, що свідчить про глибоку вкоріненість практик особистого збагачення в системі державного управління. Причини поширення корупції мають комплексний характер і включають слабкість правової системи, низький рівень прозорості, соціально-економічні виклики та культурну толерантність до неправомірної поведінки. Соціологічні опитування демонструють високий рівень суспільного занепокоєння, що підкреслює потребу в рішучих і всеохопних заходах. Враховуючи викладене, ефективна протидія корупції потребує одночасного посилення законодавчої бази, зміцнення інституційної спроможності антикорупційних органів, впровадження механізмів прозорості та підзвітності, а також формування нульової толерантності до корупції в суспільстві.

Латентна корупція становить серйозну загрозу для ефективної протидії корупційній злочинності, оскільки прихованість таких правопорушень значно ускладнює їх виявлення та об'єктивну оцінку масштабів поширення. Для подолання цього явища необхідне комплексне застосування статистичних, соціологічних, експертних і документальних методів дослідження. Особливу роль відіграє залучення громадськості до процесу викриття корупційних дій, формування високого рівня правосвідомості, удосконалення законодавства щодо захисту свідків та забезпечення ефективного соціального контролю. Лише системний і багаторівневий підхід дозволить зменшити рівень латентності корупції та підвищити довіру суспільства до антикорупційних інституцій.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ВЛАДИ

3.1. Вдосконалення правових інструментів запобігання корупційним правопорушенням

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливого значення набуває питання забезпечення політичної та економічної стабільності, яке є не лише елементом внутрішньої безпеки, а й фундаментом національного суверенітету. У цих умовах корупція виступає як одна з найнебезпечніших загроз, що гальмує процеси демократичного оновлення, перешкоджає реалізації реформ та підриває довіру суспільства до влади. Саме тому протидія корупції повинна стати невід'ємною частиною державної політики, особливо у сфері державного управління, оборонного сектору та під час післявоєнного відновлення країни.

Корупційні правопорушення негативно впливають на всі сфери життєдіяльності, зокрема на інвестиційний клімат, ефективність функціонування публічної служби, формування громадянського суспільства та реалізацію прав і свобод людини. За відсутності належного правового механізму протидії цьому явищу, будь-які реформи можуть виявитися формальними та неефективними. Тому на перший план виходить питання удосконалення існуючої законодавчої бази та її адаптації до сучасних викликів.

Одним із головних нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, який заклав підвалини сучасної антикорупційної системи в Україні. Закон передбачає комплекс заходів, зокрема: фінансовий контроль посадових осіб, запобігання конфлікту інтересів, захист викривачів корупції, встановлення стандартів етичної поведінки та прозорості державного управління. Варто зазначити, що значення цього закону

особливо зросло в умовах війни, оскільки він виступає правовим щитом, який має запобігати витоку ресурсів, що критично важливі для забезпечення обороноздатності держави.

В межах реалізації цього закону було створено низку спеціалізованих антикорупційних органів – НАЗК, НАБУ, САП, Вищий антикорупційний суд. Уперше в історії України було сформовано цілісну інституційну інфраструктуру для боротьби з корупцією, яка функціонує на засадах незалежності та прозорості. Однак практика їх діяльності виявила й низку системних проблем – зокрема, недостатню координацію між органами, брак деталізації процесуальних процедур, а також обмеження щодо доступу до певних категорій інформації в умовах воєнного стану.

У 2022 році набрала чинності Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, яка визначила п'ять ключових цілей: обмеження корупційних ризиків у публічному секторі, зміцнення інституту доброчесності, вдосконалення системи виявлення та притягнення до відповідальності, розвиток антикорупційної культури та забезпечення належного управління [1]. Однак, реалізація цих цілей вимагає не лише політичної волі, а й зміни підходів до правового регулювання.

Певні аспекти правового механізму запобігання корупції залишаються недостатньо врегульованими. Зокрема, це стосується процедурного оформлення фактів отримання неправомірної вигоди, розгляду повідомлень про корупційні дії, порядку їх фіксації та відповідного реагування. Наявна нормативна база (у тому числі роз'яснення НАЗК від 14.07.2020 №7) [51] лише частково окреслює ці аспекти, і вимагає деталізації через розробку підзаконних актів, інструкцій, методичних рекомендацій тощо.

Особливо актуальним залишається питання правового регулювання порядку отримання посадовими особами подарунків. Попри чітку заборону приймати дари, що мають ознаки неправомірної вигоди, на практиці часто виникають труднощі з ідентифікацією таких випадків через розмитість понять, таких як «подарунок, що відповідає традиціям гостинності». Науковці

пропонують ухвалення окремого нормативно-правового акта, який би регламентував процедуру повідомлення про спроби вручення подарунків, порядок їх документального оформлення та збереження доказової бази [49, с. 161; 24, с. 68].

Варто також звернути увагу на питання електронного декларування. Його призупинення під час воєнного стану було вимушеним, проте не може бути безстроковим. У контексті євроінтеграції та виконання зобов'язань перед ЄС, Україна зобов'язана відновити механізми фінансового контролю посадовців. Це особливо важливо в умовах надходження міжнародної допомоги, коли суспільство та донори очікують максимальної прозорості.

Відновлення електронного декларування має супроводжуватись вдосконаленням інструментів цифрової антикорупційної інфраструктури. Створення Єдиного порталу повідомлень про корупцію, передбачене Законом № 1502-IX [32], має значний потенціал, але лише за умови усунення наявних правових прогалин у реалізації прав викривачів [40; 51; 52, с. 6]. Зокрема, йдеться про забезпечення конфіденційності, захист від переслідувань та юридичну підтримку викривачів.

Ускладнення законодавства також зумовлене новими викликами, як-от: правовий статус держслужбовців, мобілізованих до лав ЗСУ; особливості обліку гуманітарної допомоги; врегулювання правовідносин у сферах критичної інфраструктури. Саме в цих сферах найчастіше фіксуються випадки зловживань, що потребують негайного реагування з боку законодавця [23, с. 91; 22, с. 1036].

Один із перспективних напрямів удосконалення – запровадження відкритої цифрової платформи для моніторингу руху гуманітарної допомоги. Це дозволить залучити громадськість до антикорупційного контролю та підвищить рівень довіри до держави [25, с. 14]. У перспективі така платформа може стати частиною національної електронної антикорупційної системи.

Проект Плану відновлення України містить амбітну ініціативу – впровадження Єдиної електронної системи антикорупційного обліку та аналітики. Вона має забезпечити автоматизований облік фактів порушень,

повернення активів, дотримання термінів реагування та аналітичну обробку інформації, що стане новим етапом у цифровізації публічного сектору [39].

Таким чином, модернізація правового механізму запобігання корупційним правопорушенням має відбуватись одночасно на кількох рівнях – інституційному, процедурному та технологічному. Поряд із цим, важливо забезпечити сталість антикорупційної політики, її незалежність від політичної кон'юнктури та безперервність реформ. Умовою цього є:

- впровадження обов'язкових цифрових процедур у роботі всіх органів публічної влади;
- створення єдиного стандарту доброчесності для публічних службовців;
- узгодженість між законодавством та міжнародними антикорупційними зобов'язаннями України;
- розвиток інституцій громадянського контролю.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що у контексті воєнного стану в Україні відбулися значні трансформації у політичній, економічній та соціальній сферах, що зумовлює необхідність удосконалення правових інструментів запобігання корупційним правопорушенням в органах влади. Попри наявність діючого антикорупційного законодавства, виклики, пов'язані з військовою агресією та сучасними реаліями, вимагають його адаптації та комплексного оновлення антикорупційної політики держави. З метою підвищення ефективності правового регулювання у цій сфері слід внести низку суттєвих змін, серед яких – удосконалення процедур реєстрації та перевірки повідомлень про корупційні правопорушення, впорядкування механізмів обліку повідомлень щодо одержання або пропозиції одержання подарунків, а також посилення відповідальності за неправомірні дії у сфері обігу гуманітарної допомоги. Такі заходи сприятимуть зміцненню правової основи запобігання корупції та підвищенню довіри до органів влади.

3.2. Імплементація світових стандартів у національну антикорупційну політику України

Імплементація міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії корупції є ключовим напрямом трансформації національної антикорупційної політики України. В умовах глибоких соціально-політичних змін та євроінтеграційного вектора розвитку держава має забезпечити відповідність своїх антикорупційних інституцій та законодавства базовим вимогам, закріпленим у Конвенції ООН проти корупції, Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи, а також рекомендаціям Групи держав проти корупції (GRECO) та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Одним із фундаментальних елементів антикорупційної політики є створення незалежного, спеціалізованого та підзвітного органу з запобігання корупції. У міжнародній практиці така інституція має бути незалежною від політичного впливу, мати чітко окреслені повноваження, достатнє фінансування та здатність координувати антикорупційні заходи в усіх сферах державного управління [58].

В Україні ця роль покладена на Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), однак орган потребує посилення незалежності, а також перегляду процедур призначення керівництва та механізмів підзвітності. Відповідно до Стратегії запобігання корупції на 2021–2025 роки, одним із пріоритетів є закріплення у законодавстві принципів діяльності уповноваженого антикорупційного органу, що відповідає положенням ст. 6 Конвенції ООН проти корупції [59].

Міжнародні стандарти, зокрема Рекомендації GRECO, передбачають підвищення прозорості політичного фінансування та забезпечення рівного доступу політичних партій до державного фінансування. В Україні вже розпочато реалізацію цих положень, зокрема через уніфікацію правил фінансування виборчих кампаній, запровадження державного фінансування

політичних партій, а також створення системи фінансової звітності партій із регулярною публікацією даних [54].

Однак для повної відповідності європейським стандартам необхідне ухвалення нових нормативно-правових актів, що регулюють прозорість політичного процесу. Зокрема, йдеться про:

- встановлення граничних обсягів пожертв для партій;
- обов'язкове розкриття імен донорів;
- незалежний аудит фінансової звітності;
- створення органу контролю за партійним фінансуванням із гарантіями інституційної незалежності.

Ефективне врегулювання конфлікту інтересів є необхідною умовою доброчесного державного управління. У міжнародному праві (зокрема, у документах ОЕСР) конфлікт інтересів розглядається як загроза не лише для конкретної інституції, а й для довіри до системи державного управління загалом [55].

Україна зробила суттєві кроки в цьому напрямі шляхом ухвалення законодавчих актів, що регулюють механізми запобігання конфліктам інтересів серед державних службовців. Разом із тим, для ефективного впровадження міжнародних стандартів необхідно:

- удосконалити системи електронного декларування майна та інтересів;
- створити єдину базу декларацій із відкритим доступом;
- забезпечити ефективну роботу незалежного органу контролю (НАЗК), зокрема щодо перевірки декларацій;
- запровадити санкції, що відповідають принципу пропорційності.

Легітимація лобізму як законного інструменту впливу громадськості на процеси прийняття рішень є поширеною практикою в розвинених демократіях. Законодавче регулювання лобізму відповідає вимогам прозорості, запобігання тіньовим впливам та забезпечення підзвітності інституцій [53].

В Україні досі не врегульовано інститут лобіювання. Розроблення відповідного законопроєкту передбачено в Антикорупційній стратегії, яка пропонує:

- визначити правові межі лобізму;
- створити реєстр лобістів;
- запровадити звітність про контакти між представниками влади та лобістами;
- встановити відповідальність за порушення у сфері лобізму.

У контексті впровадження стандартів Конвенції ООН проти корупції (ст. 33) особливого значення набуває питання захисту викривачів. Ефективна система захисту передбачає надання гарантій недопущення переслідування, створення безпечних каналів повідомлень, а також можливості анонімного інформування.

Закон України «Про викривачів» (2020) є кроком уперед, але потребує доопрацювання. Зокрема, мають бути:

- створені незалежні органи для прийому повідомлень;
- запроваджені механізми заохочення до викриття;
- забезпечено юридичну допомогу викривачам;
- удосконалено процедури моніторингу виконання норм закону.

Криміналізація корупційних проявів має відповідати міжнародним стандартам, викладеним у Кримінальній конвенції Ради Європи та рекомендаціях ОЕСР. Йдеться, зокрема, про запровадження кримінальної відповідальності за підкуп в приватному секторі, екстериторіальність юрисдикції в частині корупційних злочинів, учинених українськими громадянами за межами країни, а також розширення можливостей конфіскації незаконно набутого майна.

Україна вже адаптувала низку норм Кримінального кодексу до цих вимог. Водночас потребує посилення:

- механізм застосування спеціальної конфіскації;

- гарантії незалежності антикорупційного судочинства;
- інституційна спроможність НАБУ та ВАКС.

Наявність ефективного громадського контролю є визначальною умовою прозорості діяльності представницьких органів влади. Україна поступово наближається до європейських стандартів у цій сфері, зокрема шляхом відкриття засідань парламентських комітетів, публікації декларацій, даних про відрядження, помічників народних депутатів тощо.

Однак міжнародні організації, зокрема Freedom House, відзначають недостатню участь громадськості у формуванні антикорупційної політики. Для розв'язання цієї проблеми необхідно:

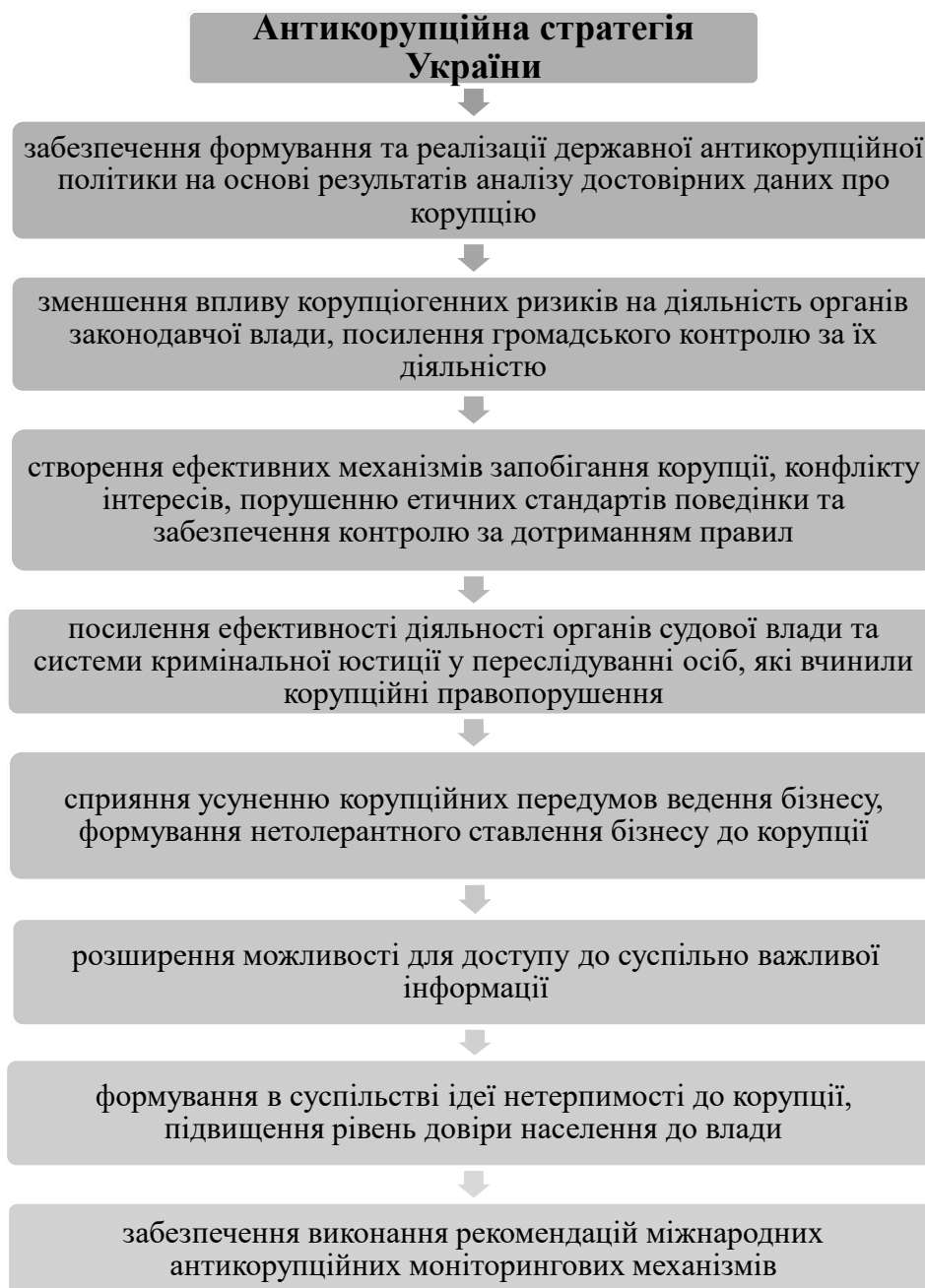
- запровадити обов'язкові громадські обговорення рішень із високим рівнем суспільного інтересу;
- розширити повноваження громадських рад при державних органах;
- забезпечити регулярну взаємодію громадянського суспільства та органів влади.

Ефективна реалізація антикорупційної стратегії потребує ухвалення структурованої державної програми, яка відображатиме всі напрями адаптації міжнародних стандартів: від законодавчої гармонізації до інституційного забезпечення. Така програма має включати:

- деталізований план дій;
- фінансові й кадрові ресурси;
- визначення показників ефективності;
- залучення партнерів з громадянського суспільства та міжнародних організацій.

У цьому контексті слід особливо відзначити роль Плану дій із візової лібералізації з ЄС, а також Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що визначають зобов'язання України в частині антикорупційної політики [43].

Відповідно до Антикорупційної стратегії, успішне досягнення визначених завдань можливе лише за умови структурованої реалізації взаємопов'язаних цілей. На мал. 3.1 наведено схематичне зображення основних елементів імплементації світових стандартів у національну антикорупційну політику України

*Мал. 3.1. Схема реалізації Антикорупційної стратегії України
Джерело: побудовано автором*

Імплементація міжнародних антикорупційних стандартів є не просто умовою виконання міжнародних зобов'язань України, а й основою для побудови ефективної, прозорої та підзвітної системи державного управління. Представлена схема на мал. 3.1 ілюструє системний, комплексний підхід до адаптації ключових світових практик у національну політику, охоплюючи всі рівні антикорупційної архітектури – від інституційного забезпечення до законодавчої гармонізації та громадського контролю.

Успішна реалізація цієї стратегії потребує:

- посилення незалежності та спроможності спеціалізованих антикорупційних органів (НАЗК, НАБУ, ВАКС);
- вдосконалення нормативно-правової бази відповідно до стандартів ООН, Ради Європи, ОЕСР і GRECO;
- інституціоналізації прозорого лобізму;
- створення ефективної системи захисту викривачів;
- формування умов для реального залучення громадянського суспільства до антикорупційного процесу.

Слід зазначити, що скоординована дія всіх вказаних елементів у рамках єдиної державної програми дозволить Україні не лише виконати міжнародні зобов'язання, але й зміцнити довіру громадян до влади, підвищити інституційну стійкість та забезпечити реальні зміни в антикорупційній сфері

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Проведений аналіз проблем профілактики корупції в органах влади дозволяє зробити наступні висновки.

В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни та необхідності післявоєнного відновлення, вдосконалення правових інструментів запобігання корупції є не лише правовим, а й стратегічним завданням держави. Ефективна протидія корупційним правопорушенням потребує системного

підходу, що включає оновлення законодавчої бази, усунення нормативних прогалин, посилення інституційної спроможності антикорупційних органів, впровадження сучасних цифрових рішень та активне залучення громадськості до контролю. Оновлення правових інструментів має відбуватись у тісному зв'язку з міжнародними зобов'язаннями України, з урахуванням принципів доброчесності, відкритості та відповідальності влади. Лише за таких умов можна досягти реального зниження рівня корупції та забезпечити сталість демократичних реформ.

Імплементація міжнародних антикорупційних стандартів у національну політику України є фундаментальним чинником трансформації системи державного управління відповідно до принципів прозорості, підзвітності та доброчесності. Аналіз засвідчує, що Україна зробила низку важливих кроків у напрямі адаптації положень Конвенції ООН проти корупції, рекомендацій GRECO, Ради Європи та ОЕСР – насамперед у частині створення спеціалізованих антикорупційних органів, врегулювання політичного фінансування, запобігання конфлікту інтересів і розробки механізмів захисту викривачів.

Водночас існує потреба в подальшому вдосконаленні законодавчої бази, посиленні інституційної спроможності НАЗК, НАБУ та ВАКС, а також забезпеченні реальної незалежності органів, відповідальних за запобігання корупції. Особливу увагу слід приділити формалізації прозорого лобізму, вдосконаленню механізмів конфіскації незаконно набутого майна, а також активнішому залученню громадянського суспільства до формування та реалізації антикорупційної політики.

Ефективна реалізація міжнародних стандартів можлива лише за умови комплексного, міжсекторального підходу, який передбачає не лише прийняття відповідних нормативних актів, а й формування стійкої політичної волі, забезпечення належного фінансування та регулярний моніторинг досягнутих результатів. Успішна інтеграція світових антикорупційних практик не тільки сприятиме виконанню міжнародних зобов'язань України, а й стане запорукою

підвищення довіри громадян до державних інституцій та сталого демократичного розвитку країни.

Таким чином, результати дослідження проблем профілактики корупції в органах влади створюють підґрунтя для подальшого вдосконалення теоретичних засад і практичних аспектів антикорупційного законодавства у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що проблема корупції в органах державної влади України має глибокі історичні, соціально-економічні та політико-правові корені, а її подолання потребує комплексного й системного підходу. У трьох розділах роботи розглянуто ключові теоретичні засади корупційних процесів, оцінено сучасний стан профілактики корупції в Україні, а також проаналізовано перспективи вдосконалення правових механізмів запобігання цим явищам з урахуванням міжнародного досвіду.

У першому розділі з'ясовано, що корупція є багатовимірним явищем, яке гальмує розвиток держави, підриває законність, справедливість і довіру до влади. Незважаючи на наявність базової антикорупційної нормативно-правової бази, включно з міжнародними зобов'язаннями України, реальна ефективність її реалізації залишається недостатньою. Встановлено, що лише комплексний підхід, який охоплює правові, інституційні та суспільні механізми, здатний забезпечити сталу систему профілактики корупції.

У другому розділі акцент зроблено на практичних аспектах реалізації антикорупційної політики у 2019–2024 роках. Аналіз засвідчив наявність певного прогресу в боротьбі з корупційними проявами – зростання кількості вироків, посилення ролі спеціалізованих органів, упровадження механізмів прозорості. Проте водночас фіксуються численні виклики: вплив політичних еліт на антикорупційні органи, нерівномірна реалізація реформ у різних секторах, низький рівень прозорості та поширеність латентної корупції. Причинами такої ситуації є не лише прогалини в законодавстві, а й загальна слабкість інституційної культури та відсутність політичної волі до системних змін.

У третьому розділі увагу приділено шляхам удосконалення правових механізмів профілактики корупції, зокрема в контексті повномасштабної війни та післявоєнного відновлення. Підкреслено значення імплементації міжнародних антикорупційних стандартів, зокрема рекомендацій ООН, GRECO, Ради Європи та ОЕСР. Особливої уваги заслуговує необхідність зміцнення

інституційної спроможності НАЗК, НАБУ, ВАКС, а також запровадження відкритих і підзвітних процедур у сфері публічного управління.

Загалом, на основі здійсненого аналізу можна зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Корупція в Україні має системний характер, охоплює всі рівні влади та є однією з головних перешкод для сталого розвитку, верховенства права і європейської інтеграції. Її наслідки проявляються як у зниженні економічної ефективності, так і в руйнуванні довіри до інститутів держави.

2. Антикорупційна політика України демонструє поступову еволюцію, але все ще стикається з численними внутрішніми бар'єрами – від впливу політичних еліт до недосконалості нормативно-правових актів і слабкої реалізації реформ на місцях.

3. Міжнародні стандарти і зобов'язання, взяті Україною, мають бути не лише задекларованими, а й ефективно впровадженими. Це передбачає як оновлення правових актів, так і забезпечення незалежності антикорупційних органів, створення умов для прозорого лобізму, захисту викривачів, підзвітності влади та широкого залучення громадськості.

4. Профілактика корупції повинна базуватися на системному підході, який поєднує інституційні, нормативні, технологічні та культурні зміни. Формування нульової толерантності до корупції, розвиток цифрових інструментів контролю, підтримка громадських ініціатив – усе це має стати частиною єдиної державної стратегії.

Отже, ефективна профілактика корупції можлива лише за умови консолідації зусиль усіх суб'єктів антикорупційної політики – держави, громадянського суспільства, бізнесу та міжнародних партнерів. Такий підхід сприятиме не лише зниженню рівня корупції, але й зміцненню демократичних інститутів, розвитку правової держави та досягненню стратегічних цілей України на шляху європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Армаш Н. Політична корупція – феномен сучасного державного управління. Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Право. 2017. Вип. 2. – С. 12–17. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslhnp_2017_2_5 (дата звернення: 28.05.2025).
3. Басанцов І. В., Зубарева О. О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2016. 113 с.
4. Белєвцова К. О. Міжнародно-правові стандарти протидії корупції. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду. Харків, 2019. С. 25–29.
5. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2021. 472 с.
6. Вищий антикорупційний суд України. Офіційні статистичні дані щодо вироків і конфіскацій. URL: <https://vac.gov.ua/> (дата звернення: 28.05.2025).
7. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. Український науково-теоретичний часопис. 2018. Вип. 4. С. 254–260.
8. Задорожний С. А. Механізми запобігання і протидії корупції в органах місцевої влади : дис. канд. держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2016. 251 с.
9. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» № 2322-IX від 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24) від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 28.05.2025).
12. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
13. Ковальова Т. І. Актуальні питання притягнення до відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені під час дії правового режиму воєнного стану, а також запобігання вчиненню цих правопорушень. Національна академія Національної гвардії України. Честь і закон № 4 (87) 2023. С. 67-72.
14. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
15. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 (ратифіковано Законом № 50 від 18.10.2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 28.05.2025).
16. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
17. Кушнар'ов І. В. Політична корупція як система протиправних дій: варіативність проявів. Політичне життя. 2018. № 2 (липень). С. 50–54. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.2.8> (дата звернення: 28.05.2025).
18. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.
19. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства : навч.-метод. посіб. К. : Парлам. вид-во, 2000. 256 с.
20. Микитась І. М. Корупція в Державній кримінально-виконавчій службі України. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції. Харків, 2017. С. 123–124.
21. Мовчан А. В. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 116–121.

22. Наливайко І. О. Сучасні механізми запобігання та протидії корупції в Україні // The 5th International scientific and practical conference “Science, innovations and education: problems and prospects” (December 8–10, 2021). Tokyo : CPN Publishing Group, 2021. С. 1036.

23. Наливайко Л. Р., Олійник В. М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2019. 192 с.

24. Наливайко Л., Савченко О. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади. Київ : «Хай Тек Прес», 2017. 276 с.

25. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002.

26. Національна академія внутрішніх справ. Мультимедійний навчальний посібник. Антикорупційна політика в Україні. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html (дата звернення: 28.05.2025).

27. Національне агентство з питань запобігання корупції. Аналітична доповідь про стан виконання антикорупційної стратегії. Київ : НАЗК, 2023. URL: <https://nazk.gov.ua> (дата звернення: 28.05.2025).

28. Національне антикорупційне бюро України. Звіти про діяльність НАБУ 2019–2024. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 28.05.2025).

29. Попов Г. В. Міжнародно-правове регулювання взаємодії у сфері запобігання і протидії корупції. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. Вип. 1. – С. 135–142. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_17 (дата звернення: 28.05.2025).

30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 07.04.2011 № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

31. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції : Закон України від 17.10.2019 № 198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

32. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів : Закон України від 01.06.2021 № 1502-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 32. Ст. 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

33. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 08.12.2023 № 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

34. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

35. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

36. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Заходи від 04.03.2023 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

37. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

38. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

39. Проект Плану відновлення України : матеріали робочої групи «Антикорупційна політика». URL:

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/anti-corruption-policy.pdf> (дата звернення: 28.05.2025).

40. Стрільців О. М. Недоліки антикорупційного законодавства в частині розгляду повідомлень про корупцію. Юридичний електронний журнал. 2022. № 9. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/90.pdf (дата звернення: 28.05.2025).

41. Сухонос В. В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 74 с.

42. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

43. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 28.05.2025).

44. Центр Разумкова. Соціологічне опитування 2024 року. URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 28.05.2025).

45. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 (ратифіковано Законом № 2476-IV від 16.03.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 28.05.2025).

46. Чи є е-декларування панацеєю від корупції. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/chy-ye-edeklaruvannya-panatseyeyu-vid-koruptsiyi> (дата звернення: 28.05.2025).

47. Чорний В. І. Особливості механізмів попередження та протидії корупції в органах державної влади в Україні та шляхи їх удосконалення. Право та державне управління. 2020. № 3. С. 136–140.

48. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 74, ч. 2. С. 86–93.

49. Шимон О. М. Обмеження та заборони як засоби запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у діяльності державних службовців : дис. канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2020. 201 с.

50. Шмигаль Д. Працюємо над інституційними змінами, плануємо зміну формату Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-pratsiuiemo-nad-instytutsiinymy-zminamy-planuiemo-zminu-formatu-uriadu> (дата звернення: 28.05.2025).

51. Щодо особливостей перевірки повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» : роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 14.07.2020 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr007884-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

52. Beschastnyi V., Shkliar S., Fomenko A., Obushenko N., Nalyvaiko L. Place of Court Precedent in the System of Law of the European Union and in the System of Law of Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Volume 22. Issue 6.

53. European Commission. Transparency Register: Legislative Footprint and Lobbying Regulations, 2014. URL: https://transparency-register.europa.eu/index_eno (дата звернення: 28.05.2025).

54. GRECO. Evaluation Reports on Ukraine. Council of Europe, 2017. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine> (дата звернення: 28.05.2025).

55. OECD. Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences, 2005. URL: <https://www.oecd.org/gov/ethics/49107986.pdf> (дата звернення: 28.05.2025).

56. Transparency International Ukraine. Corruption Perceptions Index 2019–2024. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/en/> (дата звернення: 28.05.2025).

57. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> (дата звернення: 28.05.2025).

58. Transparency International. Global Corruption Barometer, 2020. URL: <https://www.transparency.org/en/gcb/2020> (дата звернення: 28.05.2025).

59. United Nations Convention against Corruption (UNCAC), 2003. URL: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xviii-14&chapter=18 (дата звернення: 28.05.2025).